

Atıf Bilgisi/Citation

Madan, Murat, Dilek Temiz, Mahir Nakip, Aytaç Gökmen. "Küreselleşme ile Entegre olan Ekonomilerin Güç Savaşları".
Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Dergisi. c.2 s.2. (2024): 171-204.

Makale Bilgisi/Article Information

İnceleme Makalesi/Review Article

KÜRESELLEŞME İLE ENTEGRE OLAN EKONOMİLERİN GÜÇ SAVAŞLARI

Murat MADAN¹

Dilek TEMİZ²

Mahir NAKİP³

Aytaç GÖKMEN⁴

Öz

2019 yılında yaşanan ve etkisi iki yıl süren Covid-19 pandemisi nedeniyle ülkeler kendilerini koruma moduna geçmiş, üretim ve tedarik kanallarında yaşanan sorunlar nedeniyle özellikle sağlık ve gıda ihtiyaç maddelerinin tüketiciye ulaştırılmasında bencil davranışlar sergilenmiştir. 2022 yılı başında Rusya'nın Ukrayna'ya saldırarak topraklarının bir kısmını işgal etmesi, AB üyesi veya aday ülkeleri tehdit etmesi, ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından Ukrayna'nın desteklenmesi, Rusya'ya ağır yaptırımların uygulanması, Rusya'nın karşı hamle olarak AB'ye olan enerji ve diğer kritik ürünlerin arzını kısıtlaması, dünya ekonomisini derinden etkilemiştir. Pandemi döneminde ve Rusya-Ukrayna savaşında yaşanan çip krizi, tedarik kanallarındaki yavaşlama ve enerji güvenliğinde yaşanan sorunlar nedeniyle başta gıda olmak üzere emtia ve enerji fiyatlarını

¹ Uluslararası Ticaret ve Finansman Yüksek Lisans Öğrencisi

Çankaya Üniversitesi
muratmadan1@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-4470-2840

² Prof. Dr.
Çankaya Üniversitesi
dilektemiz@cankaya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1792-4723

³ Prof. Dr.
Çankaya Üniversitesi
mnakip@cankaya.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9586-5290

⁴ Doç. Dr. (Sorumlu Yazar)
Çankaya Üniversitesi
agokmen@cankaya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8985-3776

hızla yükseltmiş ve küresel olarak rekor düzeylerde enflasyon artışına neden olmuştur. Küresel güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda özellikle 2010'lu yıllardan itibaren izlemiş oldukları bu politikalar, küreselleşmenin etkisi ile birleşen ekonomiler için riskin büyüklüğünü göstermiştir. Bu çalışma kapsamında, küreselleşme süreci ve küresel güçlerin izledikleri politikalar ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, küreselleşme sürecinde ekonomilerin birbirlerine bağlanmasının her ülkeye aynı oranda kazanç sağlamadığı, küreselleşme sürecinin küresel güçlerin çıkarları doğrultusunda ilerlemesi halinde sorun yaşanmadığı ancak küresel güçlerin daha az kazandığı veya farklı küresel güçlerin hızla yükselmesi halinde çatışmaların başladığı, bağımlılıkların ve özellikle enerji bağımlılığının güç savaşlarında bir enstrüman olarak kullanıldığı ve küresel güce dönüşebilecek potansiyeldeki ülkelerin belirli bir ölçüğe geldiklerinde diğer güçler tarafından engelleme adımları ile karşılaşma ihtimallerinin geçmiş örneklere bakıldığında çok yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Güç Savaşları, Çin, Rusya, ABD.

POWER WARS OF ECONOMIES INTEGRATED WITH GLOBALIZATION

Abstract

Due to the Covid-19 pandemic that occurred in 2019 and lasted for two years, countries have entered self-protection mode, and due to problems experienced in production and supply channels, selfish behaviors have been exhibited, especially in the delivery of health and food necessities to consumers. Russia's attack on Ukraine and occupation of part of its territory at the beginning of 2022, its threat to EU member or candidate countries, the support of Ukraine by the US and European countries, the imposition of heavy sanctions on Russia, and Russia's counter-move by restricting the supply of energy and other critical products to the EU have deeply affected the world economy. The chip crisis experienced during the pandemic period and the Russia-Ukraine war, the slowdown in supply channels and problems in energy security have rapidly increased the prices of commodities, especially food, and energy, and caused record inflation rates globally. These policies, which global powers have pursued in line with their own interests, especially since the 2010s, have shown the magnitude of the risk for economies that have merged with the impact of globalization. The globalization process and the policies pursued by global powers are discussed within the scope of this study. As a result of the study, it has been seen that the interconnection of economies in the globalization process does not provide the same amount of gain for every country, that there is no problem if the globalization process progresses in line with the interests of global powers, but that conflicts begin if global powers gain less or different global powers rise rapidly, that dependencies and especially energy dependency are used as an instrument in power struggles, and that when countries with the potential to become global powers reach a certain scale, the possibility of encountering obstruction steps by other powers is very high when looking at past examples.

Keywords: Globalization, Power Wars, China, Russia, U.S.

Giriş

Toplumların tarihlerine bakıldığında, bireysel ve devlet mekanizması olarak hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için zenginleşmenin gerekliliğine inanıldığı görülmektedir. Zenginlik, ihtiyaç duyulan kaynaklara daha kolay ulaşmayı, ülkeler için güvenlik gereksinimlerini karşılamayı, bunların sağlanabilmesi amacıyla sağlıklı ve nitelikli iş gücü yetiştirmeyi olanaklı hale getirir. Devletler, vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını ve güvenlik gereksinimlerini karşılayarak refah seviyelerini yükseltmeyi asli görev olarak görürler (Gümüş, 2018). Bu hedeflere ulaşmak için rekabet edebilecek seviyede üretim ve ticaret yapmayı tercih edebilirler ya da farklı saldırı yöntemleri ile diğer ülkelerin kaynaklarına el koyma yolunu seçebilirler (Varlık, 2013, s. 123). Modern toplumlarda legal zenginleşme ya var olan doğal kaynakların diğer ülke ve toplumlara satılması ya da toplumların ihtiyaç duyacakları mal ve hizmetin diğerlerine göre daha ucuz veya daha kaliteli üretilmesi ve satılması ile sağlanır (Yirmibeşoğlu ve Dinçer, 2018, s. 124).

Sanayi Devrimi ile Batı'da yaşanan gelişmeler makine kullanımını artırmış, üretim maliyetlerini düşürmüş, dışarıdan hammadde olarak yeni pazarlara son ürünlerin satılması düzenine bağlı batı toplumunda hızlı bir zenginleşme ve refah artışı meydana gelmiştir. Batı devletlerinin sömürgesi durumunda bulunan gelişmemiş ülkelerin hammaddelerini paylaşamama ve pazar payını büyütme ana nedenine bağlı olarak Birinci ve İkinci Dünya Savaşı yaşanmıştır. Otuz yıl içerisinde yaşanan iki savaşta çok büyük kayıplar verilmiş ve ekonomik olarak büyük problemlerle yüzleşilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük güçlerin önderliğinde kurulan BM, NATO, IMF, GATT ve bölgesel birlikler ile büyük savaşların önlenmesi, dünya ticaretinin düzenlenmesi ve az gelişmiş ülkelerin dünya ticaretine katılımının sağlanması hedeflenmiş ve kısmen başarılı olunmuştur (Özlük, 2018, s. 373). Söz konusu örgütlerin kurulması, iletişim ve ulaştırma alanındaki gelişmeler ve teknolojik yeniliklerle birlikte sermayenin ülkeler arasında rahatça dolaşması sonrası, ülkeler birbirlerine ekonomik olarak bağlanmaya başlamışlardır. Bunun yansıması olarak dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan problem, diğer bölgelerini de etkiler hale gelmiştir. Dünya üretim merkezleri ucuz iş gücünün bulunduğu güvenli bölgelere doğru kaymış, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yaşam standardı yükselmeye başlamıştır. Bunun yanında özellikle gelişmiş ülkelerin sosyal yaşantısı, diğer toplumları etkiler hale gelmiştir (Oluç ve Güzel, 2021).

Soğuk savaş sonrasında oluşan tek kutuplu dünyanın lideri konumundaki ABD, küreselleşmeden faydalanarak ekonomik ve teknolojik olarak dev bir güce dönüşen ve dünya ekonomisine yön veren Çin'in yükselişinden, soğuk savaş dönemindeki rakibi Rusya'nın tekrar küresel askeri güç olarak ortaya çıkmasından ve yayılcı politikalar izlemesinden rahatsız olmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak Çin'in ekonomik olarak yükselmesinin önünü kesmek için ABD ve müttefikleri tarafından ekonomik yaptırımlar uygulanmış ve karşılıklı restleşmeler yaşanmıştır (Koçakoğlu ve Özyayın, 2020, ss. 636-637).

2019 yılı sonlarında başlayan ve etkisi iki yıl boyunca devam eden Covid-19 pandemisi nedeniyle ekonomiler kapanmış, ülkeler kendilerini koruma moduna geçmiş, üretim ve tedarik kanallarında yaşanan sorunlar nedeniyle özellikle sağlık ve gıda ihtiyaç maddelerinin tüketiciye ulaştırılmasında bencil davranışlar sergilenmiştir (Aslan, 2021, s. 1741). 2022 yılı başında Rusya'nın Ukrayna'ya saldırarak topraklarının bir kısmını işgal etmesi, AB üyesi veya aday ülkeleri tehdit etmesi, ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından Ukrayna'nın desteklenmesi, Rusya'ya ağır yaptırımların uygulanması, Rusya'nın karşı hamle olarak AB'ye olan enerji ve diğer kritik ürünlerin arzını kısıtlaması, dünya ekonomisini derinden etkilemiştir (Korla, 2022, s. 7). Pandemi döneminde ve Rusya-Ukrayna savaşında yaşanan çip krizi, tedarik

kanallarındaki yavaşlama ve enerji güvenliğinde yaşanan sorunlar nedeniyle başta gıda olmak üzere emtia ve enerji fiyatlarını hızla yükseltmiş ve küresel olarak rekor düzeylerde enflasyon artışına neden olmuştur (BBC NEWS, 2022; Anadolu Ajansı, 2022). Enerji kaynaklarında büyük oranda dışa bağımlı olan Türkiye, son yıllarda yaşanan krizlerden oldukça etkilenmiş ve artan enflasyon nedeniyle halkın alım gücü azalmıştır (TÜİK, 2022).

Bu bağlamda çalışmada, yurtiçi ve yurtdışı kurumların verilerine göre analizler yapılarak tarihsel süreçte küreselleşme ile birlikte yaşanan gelişmeler ortaya konulmuş ve ticari güç savaşlarının ekonomik yansımaları ele alınmıştır.

1. Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşme, günümüz dünyasında en çok karşımıza çıkan kavramlardan biri olmakla birlikte kavramın anlamı, tarihsel süreçleri, kazanım ve dezavantajları gibi konularda farklı disiplinlerin farklı yaklaşımları ve bakış açısına göre küreselleşmeye yüklenen anlamda çeşitlilik görülmektedir. Küreselleşme kavramı konusunda çok sayıda tanımlama mevcuttur. Ağırlıklı olarak tanımlamaların ortak noktası, ülkelerin geniş ve kısmi ekonomik entegrasyonlarla pazarlarını birbirlerine açmaları ve ihtiyaç duyulan kaynakların bu pazardan karşılanması şeklindedir (İncekara ve Savrul, 2011, s. 5). Farklı bir açıdan yaklaşımla küreselleşme, sosyal yaşantı çerçevesinde ele alınarak toplumların birbirlerinin kültürlerinden etkilenmeleri şeklinde tanımlanmıştır. Diğer yandan pozitif bilimlerde standart kabullerin ortaya çıkması, ekonomik hayata yönelik ortak davranış modellerinin gelişmesi, dini inanç ve yönelimlerde resmi olarak görülmesi de benzer şekilde yaşama tarzlarının ortaya çıkması şeklinde tanımlamalar da görülmektedir. Bu tanımlamaların yanında, toplumların ekonomik ve sosyo-kültürel olarak birleşerek farklılıkların azalması, ulus kavramının zayıflayarak küresel tek topluma doğru ilerleme sürecini ifade etmek için de kullanılmaktadır (Kılıç, 2021, s. 3).

Küreselleşme ile ilgili literatür incelendiğinde, tanımlama olarak küreselleşme kavramının 1962 yılında Marshall McLuhan tarafından yazılmış olan “Gutenberg Galaxy” kitabında, yeni dünya düzeni ve global köy kavramı olarak kullanıldığı görülmekte, 1980’li yıllarda Zbigniew Brzezinski tarafından kavramın güncellendiği kabul edilmektedir. Küreselleşme kavramı özellikle 1980-1990’lı yıllardan sonra gündeme gelmiş olsa da öz itibarıyla bu kavramla Sanayi Devrimi ile ulusların savaş dışındaki ticarete bağlı etkileşimi kaynaklı olarak tanıştıkları söylenebilir. Mal alışverişi nedeniyle ülkeler arası sadece hammadde ve ürün transferi değil kültürel etkileşimler de olmuştur. Ülkelerin, düşük maliyetli ürünleri dış pazardan temin etmede gelişmiş silah ve teknolojileri müttefiklerinden edinme yolları açılmış, buna bağlı devlet yönetiminde ve toplumsal yaşantıda etkilenmeler görülmüştür

(Şahin, 2019, s. 2-3). Ancak, küreselleşmenin tam karşılığı ve küreselleşme ile ilgili tanımlamaları kapsayan sürecin 1990'ların başından itibaren başladığı şeklinde çıkarım yapmak da anlamsız olmayacaktır. Zira 1990'lardan itibaren kişisel bilgisayarlar ve internet bireysel kullanıma açılmış, soğuk savaşın bitmesi ile ekonomiler ve kültürler arası kaynaşma artmış, bunun sonucu olarak karşılıklı çıkar sağlanan ticari faaliyetlerin yükselmesi görülmüş, gelişen teknoloji ve seyahat imkanları ile toplumların birbirlerini tanımaları, internetin kültürler arası alışverişe konu olacak içeriklere olanak sağlaması, sosyal platformlar ve online ticaret imkanlarının doğması süreçleri yaşanmıştır. Küreselleşmede, önceki dönemler emekleme olarak değerlendirilirse özellikle 2000'lerden itibaren koşu moduna geçildiği söylenebilir.

2. Teknoloji ve Küreselleşme

İkinci Dünya Savaşı büyük yıkımlara neden olmakla birlikte, savaşan tarafların savaşta üstün gelme amacıyla teknoloji geliştirme çabalarına sahne olmuştur. Özellikle daha sonra sivil alanda da kullanım yeri bulacak olan askeri teknolojiler geliştirilmiştir. Bu süreçte ülkesi herhangi bir savaş tehdidi ile karşı karşıya kalmamış ve diğer ülkelere göre gerek bilim insanlarının gerekse sermaye ve girişimcilerin sığınacağı güvenli bir limana ihtiyaç duyulmuştur. ABD bu fırsatı iyi değerlendirmiş, bilim insanları ile birlikte sahip olmadığı teknolojileri ve bilgi birikimini de ülkesine sokmuş, sağladığı imkanlarla yeni teknolojilerin ortaya çıkarılacağı bir ekosistem oluşturmuştur (Akin, 2017). Bu çalışmaların sonucunda, savaşın sonlanmasında büyük etkisi olan atom bombaları geliştirilmiş, diğer alanlarda da geliştirilen teknolojiler savaş sonrasında sivil yaşamın kullanımına sunulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası soğuk savaş dönemi başlamış, bu dönemde ABD ve SSCB arasında özellikle askeri teknolojide ve uzay alanında büyük bir rekabet doğmuştur. 1980'li yıllarda SSCB'ye karşı sürdürülen ideolojik ve teknolojik mücadelede daha atak bir politikanın öncülüğünü yapan ABD Başkanı Ronald Reagan 1982 yılının temmuz ayında "Ulusal Uzay Programı"nı Mart 1983'te ise kamuoyunda "Yıldız Savaşları" olarak bilinen "Stratejik Savunma Girişimi"ni (Strategic Defense Initiative) başlatmıştır. Bu rekabette nükleer silah geliştirilmesi gibi tehlikeli alanlarda olsa da uzaya ve Ay'a gidilecek teknolojinin geliştirilmesine, havacılığın ilerlemesine, bilgisayar teknolojisinin ortaya çıkarılmasına, kitle iletişim alanında ilerlemelere sahne olmuştur. Özellikle ABD tarafından kullanılan serbest piyasa ekonomisi ile bireysel girişimlerin önü açık tutulmuş, Amerikan rüyası olarak adlandırılan özgürlüğün ve fırsatlar dünyasının sunulduğu imajıyla zeki, eğitilmiş ve girişimci insanlar ABD'ye çekilmiştir. ABD sineması ve yazılı/görsel medya kullanılarak ABD'nin kültürü Doğu Bloku dışındaki ülkelere aşılınmış, böylelikle ABD'nin çekim merkezi rolünün desteklenmesine katkı sağlanmıştır. Özellikle Hollywood tarafından çekilen filmlerde Batı kültürü yansıtılmış, diğer ülkelere

televizyon ve sinema kanalı ile sunulan bu kültür, küreselleşmenin sosyal yönünü büyük ölçüde etkilemiştir. ABD ve SSCB arasında sürdürülen soğuk savaş, SSCB'nin rekabete ayak uyduramayarak ekonomik olarak çökmesi ve 1991 yılında dağılması ile son bulmuştur (Alptekin, 2022, s. 167). 1990'lardan itibaren kişisel bilgisayarların aktif olarak kullanıma sokulması, internetin yaygınlaşması ve mobil telefonların ortaya çıkması, küreselleşmede hızlı bir ivme yaşanmasına neden olmuştur. Bu teknolojik gelişmeler, ABD merkezli Batı kültürünü baskın hale getirmiş, sadece ekonomik alanda değil kültürel ve sosyal yaşama ait alanların tamamına etki etmiştir. Bu durum fast food kültürü, benzer giyim şekli, sosyal aktivitelerin aynışması gibi sonuçlar doğurmuştur (Baygül, 2020).

Küreselleşme olarak tanımlanan toplumların, kültürlerin ve ekonomilerin kaynaşması sürecini en çok etkileyen alanın iletişim ve ulaşım sektöründeki gelişmeler olduğu söylenebilir. Yüzyıl önce dünyanın bir noktasında meydana gelen bir hadise günler, haftalar hatta aylar sonra dünyanın diğer noktalarında haber haline gelirken bugün dünyanın herhangi bir noktasındaki olay, bazen canlı olarak dünyanın diğer noktalarında izlenebilmektedir. Gelişen televizyon, uydu, mobil telefonlar ve internet sayesinde, 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası spor müsabakaları, doğal afetler, savaşlar, seçimler vb. önemli olaylar naklen dünyaya yayınlanmaktadır (Karakoç, 2009). ABD'nin Irak'a müdahalesinde, Irak semalarında izli mermiler, uçakların ve füzelerin motor alevleri yeşilin tonlarındaki görüntülerle televizyonlar kanalıyla canlı olarak tüm dünyaya sunulmuştur. 11 Eylül 2001 yılında ABD'de Dünya Ticaret Merkezleri'ne yolcu uçaklarının çarpıtılması ile gerçekleştirilen terör eylemleri, yine canlı olarak yayınlanmıştır. Dünyada izleyici sayısı milyarları bulan futbol müsabakaları, uzun süredir canlı yayınlanmakta olup 2000'li yıllardan itibaren internetin yaygınlaşması ve veri aktarım hızlarındaki artışlar artık her hadisenin canlı yayınlanabilmesine olanak sağlamıştır. (Karakoç, 2009).

Ulaşım sektöründeki gelişmeler de önceki yüzyıllarda hiç olmadığı şekilde gelişmiş ve insanları kültürel olarak yakınlaştırmıştır. İnsanların farklı coğrafyalara ayak basmaları savaş, ticaret, köle ticareti gibi nedenlere bağlı iken günümüzde turistik seyahat, ticaret, eğitim, sağlık ve benzeri nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Bu noktada uluslararası seyahat maliyetleri ve sürelerinin kısaltılması önem taşır ki İkinci Dünya Savaşı sonrasında jet uçaklarının yolcu taşımasında kullanılması, yüksek hızlı tren hatlarının hayata geçirilmesi, gemi seyahatlerinin konforunun artırılması önemli olmuştur. Ülkelerin turistik faaliyetler için tesisleşmeye önem vermesi de bu kültürel yakınlaşmalara zemin hazırlayan faktörlerden birisi olmuştur (Oral ve Kıpık, 2019). Ulaşım alanında gelişmelerin küreselleşmeye katkısı daha çok ekonomik alanda görülmektedir. 1970'li yıllardan itibaren küresel sermayenin hareketli hale gelmesi, gelişmekte

olan ülkelerde altyapıların kurulması ile düşük maliyetli üretim için yatırım yapılabilir hale gelmeleri, soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte tüm dünya ülkelerinin uluslararası ticarete katılmalarının sonuçları olmuştur. Özellikle uluslararası işletmeler, düşük maliyetli üretim imkânları bulunan ülkelerde üretim yapmaya ve dünyanın diğer ülkelerine burada ürettikleri ürünleri satma politikasını izlemişlerdir. Bu durum, uluslararası taşımacılık sektörünün de gelişmesini sağlamış, düşük maliyetli ve ürüne zarar vermeden veya bozulmasını önleyecek teknolojik imkânlarla hedef pazarlara nakledilmesi yeteneklerinin gelişmesini sağlamıştır. Uluslararası şirketler, bazı ürünlerinin farklı kısımlarını farklı fabrikalarda üretme ve belirlenen bir fabrikada da birleştirme yöntemlerini tercih ederek üretim sürecinde birbirine bağıllığı artırmıştır (Cengiz ve Karacan, 2015).

İnternetin geliştirilerek sivil kullanıma sunulması ekonomik, sosyal ve kültürel alanda bir devrimin başlangıcı olarak tanımlanabilir. 1970’li yıllardan itibaren kurumsal olarak, 1990’lı yıllardan itibaren bireysel olarak kullanımı yaygınlaşan internet ekonomik, sosyal ve kültürel küreselleşmenin motoru olmuştur denilebilir. İnternet ortamında ticaretin yaygınlaşması, ilave bir aracı olmadan desteklenen alışveriş platformları ile dünyanın herhangi bir noktasından alışveriş yapmayı olanaklı hale getirmiştir. Ulaşılmak istenilen bilgiye, kütüphanelere gitmeden doğru bilgi kaynakları ile yazılı ve görsel olarak erişim imkânı doğmuştur. Sınırları olmayan bu siber dünyada, kullanıcıların hizmetine yeni uygulamalar ve teknolojiler sunan internet, sanal alemin büyümesini desteklemeye devam etmektedir (Öncel, 2020).

Son on yılda gündeme gelen kripto para varlıklar, internet tabanlı bir ürün olarak hızla yaygınlaşmakta ve reel ekonomiye alternatif olarak gelişme göstermektedir. Son dönemde oluşturulan metaverse sanal evreninde dijital emtialar alınıp satılabilmekte, ticari hayatta kullanıma başlanılan kripto paralar, önümüzdeki dönemde de ağırlık kazanması beklenen söz konusu sanal dünyanın alışveriş para birimi olarak görülmektedir (Kahraman, 2022, ss. 152-153). Fiziksel çalışma ortamlarından evde çalışmaya kayan birçok iş kolunda olduğu gibi çalışma hayatının diğer alanlarında da internet odaklı evden veya lokasyona bağlı olmadan çalışma düzenine geçilmesi uzak bir ihtimal olarak görülmemektedir. Çalışmalarını internet üzerinden gerçekleştiren, alışverişlerini internet platformlarından yapan, makine ve sistemleri internet üzerinden kontrol eden insan sayısı arttıkça, internetin insan hayatında kapladığı yer de genişlemeye devam edecektir.

Küreselleşme sürecini etkileyen ve ivmesinin artmasını sağlayan önemli gelişmelerden birisi soğuk savaşın bitmesidir. Doğu ve Batı Bloku arasında ekonomik, sosyal ve kültürel geçişlerin önünde bariyer olan soğuk savaş dönemi 1991 yılında SSCB’nin dağılması ile son

bulmuştur. O döneme kadar her iki blok tarafından da korumacı politikalar izlenmiş, kendi blokunda yer alan ülkelerin karşı tarafa yaklaşması hoş karşılanmamış, yakınlaşmaya çalışan ülkelere yaptırımlar, ekonomik ve askeri darbeler vb. araçlarla müdahale edilme yolları tercih edilmiştir. Bu iki blokun birbirleri ile tam potansiyelleri olan ticareti yapamaması ve kültürel alışverişte bulunamaması, küreselleşme sürecini negatif etkilemiştir. Ayrıca taraflar, birbirlerine karşı oluşturdukları güvenlik politikaları nedeniyle, kaynaklarının önemli bir kısmını savunma harcamalarına ayırmak durumunda kalmışlardır (Yakut, 2010, s. 5). Soğuk savaş bitimi ile iki kutup arasındaki engeller kaldırılarak, dünyayı tek bir pazar haline getirme süreci başlamıştır. Bu çerçevede Bretton Woods konferansında kurulması planlanan, ancak 1947 yılından itibaren GATT antlaşması ile yönetilen dünya ticareti, 1994'te kurularak 1995 yılında hayata geçirilen, dünya ticaretinin %98,2'sini kontrol eden Dünya Ticaret Örgütü ile ticaretin serbestleştirilmesi yolunda büyük bir adım atılmıştır (Özlük, 2018, s. 374).

Soğuk savaş sonrası dönemde yaşanan teknolojik ilerlemeler, iletişim ve ulaşım alanlarındaki gelişmeler ile bu alanlardaki maliyetlerin düşürülmesi, sermaye hareketlerinin hızlanması küreselleşmeye ivme kazandırmış ve soğuk savaşın bitmesi sonucu yepyeni pazar fırsatları doğurmuştur. GATT ve DTÖ'nün katkılarıyla 1950 yılında 380 milyar dolar olan dünya ticaret hacmi, 1997 yılında 5,86 trilyon dolara yükselmiştir. Ülkeler arasında sınırlar esnetilmiş, uluslararası şirketler üretim birimlerini daha düşük maliyetle gerçekleştirebilecekleri hammaddesi, iş gücü, çevresel faktörleri uygun olan ülkelere taşıma yoluna gitmişlerdir. 1990'ların sonuna doğru dünya ticaretinin 2/3'ünü kontrol eden çok uluslu şirketler, dünyayı tek bir pazar gibi görerek finans kaynaklarını ve üretim imkanlarını getirisi yüksek olan ülkelere kaydırmışlar, burada yapılan üretimleri de hedef pazarlara taşıma yoluna gitmişlerdir (Yakut, 2010, s. 13).

Soğuk savaş döneminde ve sonrasında, ülkelerin ekonomilerinde görülen değişikliklerin görülebilmesi ve değerlendirme yapılabilmesi için Dünya Bankası'nın verileri incelenmiş ve 2021 yılında gayri safi yurtiçi hasılasına (GSYH) göre ilk 20'ye giren ülkeler Tablo 1'de gösterilmiştir. İncelemede verilerin ilk kayıt tarihi olarak 1960, doların altın sabit sisteminden çıktığı 1971, soğuk savaşın bittiği 1991, küresel bankacılık krizinin yaşandığı 2008 ve son kayıtların olduğu 2021 yılı verileri kullanılmıştır. 1960 ve 1971 yıllarında soğuk savaş devam ettiğinden, Rusya ve Almanya henüz kurulmadıklarından tabloda verileri bulunmamaktadır. Tabloya göre, soğuk savaş döneminde Batı Bloku ülkelerinin hızla geliştikleri ve ekonomilerini büyüttükleri, Doğu Bloku ülkelerinin bu rekabette geride kaldıkları görülmektedir. Soğuk savaşın bittiği yıllarda Doğu Bloku'nun en büyük ekonomisi Batı Bloku'nun orta seviye büyüklükte bulunan bir ekonomisi kadar GSYH üretebilmiştir (BBC NEWS, 2022).

Dünya ticaretinin serbestleştirilmesi kapsamında, üretim maliyetlerinin düşürülmesi hedefi ile birlikte düşük ve temiz enerji ihtiyacı da gündeme gelmiştir. Bu noktada fosil enerji kaynakları yönüyle zengin olan SSCB'nin dağılması ile kurulan başta Rusya olmak üzere, Türk devletlerinden boru hatları ve diğer taşıma kanalları ile enerji ihtiyacı olan ülkelere sevk kanalları oluşturulmuştur (Mırcıoğlu, 2021, s. 110). Rusya da SSCB'den kalan sorunları gidererek enerji ihracından kazandığı paralarla ekonomik olarak toparlanmaya başlamış, askeri teknolojisini yenileyerek tekrar eski gücüne dönme yolunda adımlar atmış, artan gücünü kullanarak eski Doğu Bloku ülkelerine nüfuz etme politikaları izlemiştir. Ucuz işçilik ve yüksek üretim kapasitesi ile Çin dünya ekonomisi için üretim üssü haline gelmiş, yıllık rekor büyüme rakamları ile dünya ticaretinden aldığı pay hızla artmaya başlamıştır ve Tablo 1'de görüldüğü üzere, son otuz yılda, ülkelerin GSYH büyüme oranları ortalama 4 kat artmış iken Çin'de bu oran 46 olarak bir artış sergilemiştir.

DÜNYA GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA (GSYH) DEĞİŞİMİ (Milyar dolar)								
Sıra No	Ülke Adı	1960	1971	1991	2008	2015	2021	Değişim Oranı (Kat) (1990-2021)
	DÜNYA	1392	3310	23759	64123	75179	96100	4
1	ABD	543	1164	6158	14769	18206	22996	4
2	Çin	59	99	383	4594	11061	17734	46
3	Japonya	44	240	3584	5106	4444	4937	1
4	Almanya		249	1868	3745	3357	4223	2
5	İngiltere	73	148	1142	2938	2956	3186	3
6	Hindistan	37	67	270	1198	2103	3173	12
7	Fransa	62	165	1269	2930	2439	2937	2
8	İtalya	40	124	1246	2408	1836	2099	2
9	Kanada	40	99	610	1552	1556	1990	3
10	Kore	3	9	330	1047	1465	1798	5
11	Rusya			517	1660	1363	1775	3
12	Brezilya	17	48	342	1695	1802	1608	5
13	Avustralya	18	45	325	1055	1350	1542	5
14	İspanya	12	46	577	1631	1195	1425	2
15	Meksika	13	39	313	1109	1171	1293	4
16	Endonezya		9	116	510	860	1186	10
17	Hollanda	12	44	327	951	765	1018	3

18	Suudi Arabistan		7	132	519	654	833	6
19	Türkiye	13	16	150	770	864	815	5
20	İsviçre	9		269	570	702	812	3

Tablo 1: En Büyük 20 Ekonominin Yıllara Göre GSYH Değişimi (WB, 2022).

Not: Tablodaki değişim oranı soğuk savaşın bittiği yıldan itibaren hesaplanmıştır.

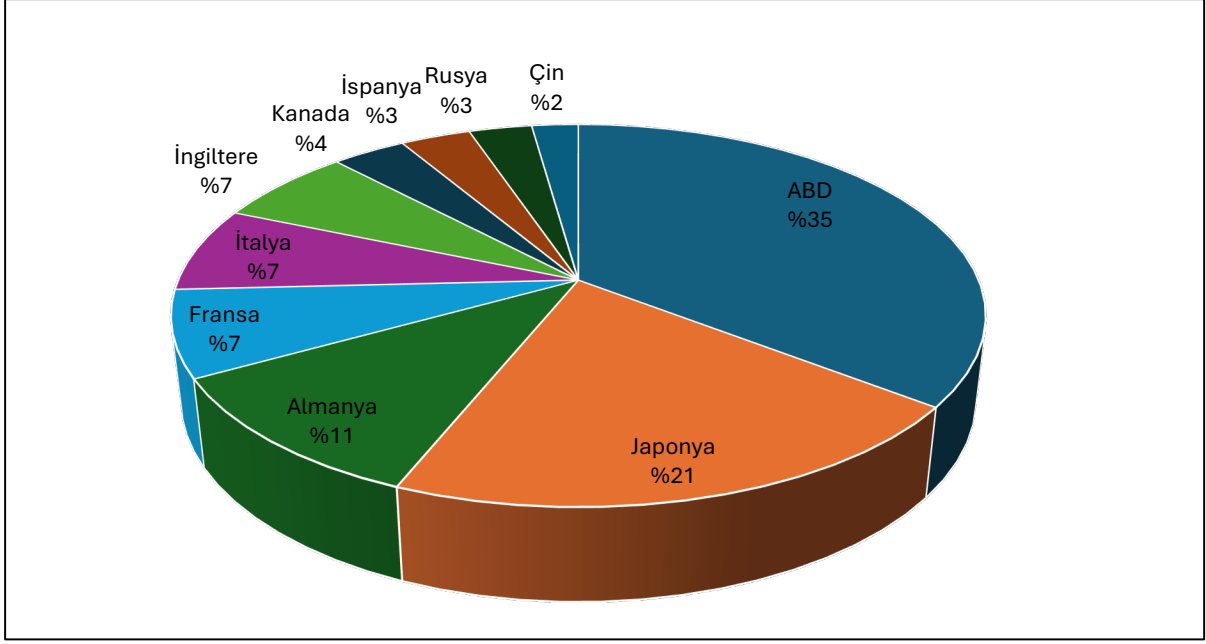
İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan kurumların ve teknolojik gelişmelerin etkisi ile özellikle Batı Bloku ülkelerinde hızlı bir ekonomik yükseliş görülmüş, dünya ticareti artmış, bu süreç soğuk savaşın sonuna kadar devam etmiştir. SSCB'nin dağılması ve soğuk savaşın bitmesi ile bloklar arası ticaret engeli ortadan kalkmış, Dünya Ticaret Örgütü'nün hayata geçmesi ile küreselleşme ve dünya ticaretinde hızlı bir yükseliş dönemine girilmiştir. Bu dönem yukarıdaki tablolarda da görüldüğü üzere en çok SSCB'nin mirasçısı Rusya, Çin ve diğer gelişmekte olan ülkelere fayda sağlamıştır. Çin'in ekonomik bir deve dönüşmesi, Rusya'nın ekonomik olarak toparlanması ve askeri gücünü artırması, her iki gücün de başta ABD olmak üzere Batılı güçlerin hoş karşılamayacağı adımlar atması Batı tarafında endişe kaynağı olmaya başlamıştır. Küreselleşmenin kendileri açısından negatif yüzü ile karşılaşan Batılı ülkeler, Çin ve Rusya'nın yükselişinin önlenmesi amacı ile adımlar atmış, güç savaşları olarak tanımlayabileceğimiz bir süreç yaşanmaya başlamıştır.

3. Güç Savaşları

1971 yılından sonra ülke paralarının altın ve dolara endeksli sabit kurdan çıkması ile birlikte sermaye hareketlerinin önü açılmıştır. Serbest piyasa ekonomisi uygulayan devletlerde dış ticaret açığı olan ülkelerin paraları değer kaybederken, bu ülkelerdeki emtia ve iş gücü fiyatları ucuzlamıştır. Bu durum, küresel sermaye için cazip fırsatlar doğurmuş ve bu ülkelere yatırımlar artmıştır (Yakut, 2010, s. 6). 1991 yılında soğuk savaşın bitmesi ve 1994 yılında DTÖ'nün kurulması ile bazı kapalı ekonomiler hariç dünya ticaretinin önünde engel kalmamıştır. DTÖ'nün politikalarını belirleyen batının gelişmiş ekonomileri, dünya ticaretinin artırılmasına ve bu amaçla gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik olarak kalkınmasına destek vermişlerdir. Dünya ticaretinin artması için çok uygun şartların olduğu bu dönemde Batı sermayesi, hammadde zengini ve ucuz iş gücü kaynağı olarak gördükleri eski Doğu Bloku ülkelerine akın etmiştir. 1991 yılında dünyanın en büyük ekonomilerinin yıllık gayrisafi yurtiçi hasıla pastasına yapmış olduğu katkı, diğer bir ifade ile ekonomik büyüklükleri Şekil 1'de gösterilmiştir. Küreselleşmenin Batı Bloku'ndaki ülkelere nasıl katkı sağladığını karşılaştırmalı olarak görebilmek için gösterge niteliğinde olan tabloya göre, İkinci Dünya Savaş'ının kaybeden ülkeleri Japonya ve Almanya, savaşın bitiminden itibaren geçen yaklaşık

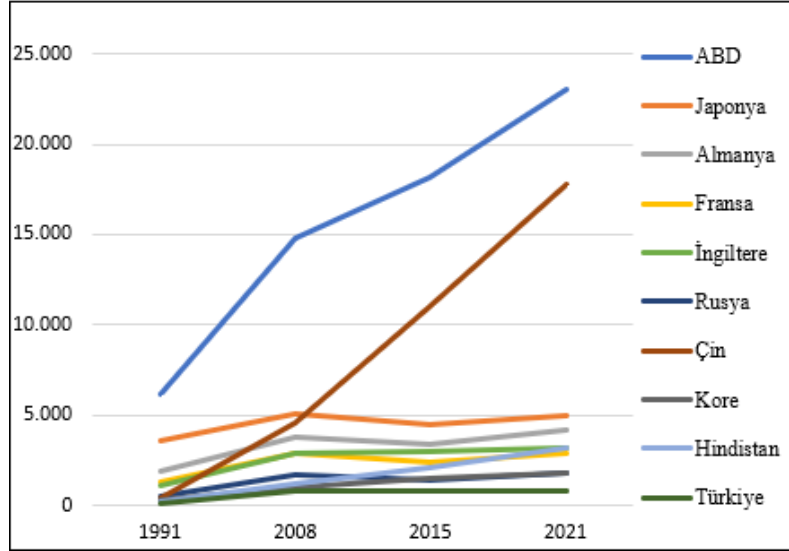
yarım asırlık soğuk savaş döneminde, ekonomik olarak toparlanarak sırasıyla %21'lik ve %11'lik pay ile dünyanın ikinci ve üçüncü büyük ekonomileri haline gelmişlerdir. Aynı dönemde İkinci Dünya Savaşı'nın kazananı SSCB'nin mirasçısı Rusya, büyük potansiyeline karşın %3'lük pay ile dünyanın dokuzuncu büyük ekonomisi olabilmiş, bu dönemde Çin dünya ekonominden ancak %2'lik pay alabilmiştir. 1991 yılına gelindiğinde en büyük sekiz ekonominin küreselleşmenin katkılarından faydalanan Batı Bloku ülkeleri olduğu görülmekte olup küreselleşmenin bu dönemde ekonomilere pozitif yönde büyük etki yaptığı söylenebilir.

1991 yılında soğuk savaşın bitmesi ve 1994'te DTÖ'nün hayata geçirilmesi ile birlikte Çin, Hindistan ve Endonezya gibi ülkelerde, diğer Batı Bloku ülkelere göre çok daha yüksek büyümeler gerçekleşmiştir. GATT ve DTÖ'nün, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi hedefi doğrultusunda 2008 yılına kadar atılmış olan adımlar tarafların ekonomilerine katkı sağlamıştır. 2008 yılında yaşanan ABD merkezli finansal kriz tüm dünyayı etkilemiş, Çin ve diğer Asya ülkelerinde büyüme hızla devam ederken ABD hariç Batı Bloku ülkelerinde büyüme yataya geçmiştir. En büyük ekonomilerin soğuk savaş sonrası GSYH büyümeleri Şekil 2'deki gibi gerçekleşmiştir. Bu durumdan ekonomik olarak büyük faydayı Çin sağlamıştır. Ucuz iş gücü ve üretim kapasitesi ile küresel firmaların üretim üssü haline gelmiş, izlediği üretim politikaları ile hemen her alanda ve kalitede üretim yapabilir seviyeye ulaşmıştır. 1991 yılından 2021 yılına kadar dünya ortalaması olarak gayri safi yurtiçi hasıla dört kat büyümüş, aynı dönemde ABD'nin büyümesi dünya ortalaması ile aynı şekilde dört kat artış olarak gerçekleşmiş, diğer Batı Bloku gelişmiş ülkeler dünya ortalamasının altında büyüme sağlayabilmiştir. Ancak 1991 yılına kadar geride kalmış Çin, ülkesine gelen yabancı kaynaklar ve düşük işgücü maliyetinin avantajını iyi kullanarak, yirmi yıllık süre içerisinde gayri safi yurtiçi hasılasını kırk altı kat gibi rekor bir seviyeye çıkarmayı başarmış ve dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelmiştir (WB, 2022).

Şekil 1: En Büyük 10 Ekonominin Yıllık GSYH Dağılımı-1991 (WB, 2022).

Burada ekonomilerin büyümesinin yanında bu büyümenin topluma refah olarak yansımalarının da incelenmesi önemli bir husustur. Tablo 2’de yıllara göre en yüksek gelirli ülkeden başlamak üzere yıllık kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılanın dağılımı verilmiştir. Tablo 2’de görüldüğü üzere soğuk savaş döneminde Batı Bloku’nda yer alan ülkelerin kişi başına düşen gelirleri, dünya ortalamasının oldukça üzerindedir. 1991 yılından itibaren Doğu Bloku ülkelerinin de dünya ticaretine katılması ile kişi başına düşen gelirlerinde hızla artış yaşanmıştır. Küreselleşmeden büyük yarar sağlayan Çin, en büyük artışın olduğu ülke olarak otuz yılda yaklaşık olarak otuz sekiz kat kişi başına gelirini artırmış ve dünya ortalamasının üzerine çıkmıştır. Aynı dönemde dünyadaki kişi başına düşen gelirden 2,8 kat artış yaşanırken, ABD kişi başına düşen geliri dünya ortalaması ile aynı değerde 2,8 kat artırmış, gelişmiş Avrupa ekonomileri dünya ortalamasının altında kalmıştır. Tablo 2’de kişi başı gelirler 1960 ve 1971 yılları için de gösterilmiş ancak o dönemlerde Doğu Bloku ülke kayıtları ve SSCB’nin dağılımı nedeniyle analizde kullanılan verilerden 1991 yılı ve sonrası esas alınmıştır. Tabloda dünyanın ikinci büyük nüfusuna sahip Hindistan’ın da kişi başına düşen gelirini yedi buçuk kat artırması dikkat çekmekte ve henüz gelişmiş ülkelere göre düşük gelir grubunda yer alması nedeniyle aynı hızla büyümeye devam edebileceği izlenimi vermektedir (WB, 2022). Aynı dönemde Türkiye ve Rusya, kişi başına düşen gelirini üç buçuk kat artırarak dünya ortalamasının bir miktar üzerinde artış kaydetmiş ancak BRICS-T ülkelerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye) ortalamasının altında kalmıştır (Manga ve Cengiz, 2020, s. 94).

Şekil 2: Yıllık Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Grafiği (WB, 2022).

ÜLKELERİN KİŞİ BAŞINA GELİR DEĞİŞİMİ								
S/N	Ülke Adı	1960	1971	1991	2008	2015	2021	Değişim Oranı (Kat) 1991-2021
1	Lüksemburg	2.242	4.435	35.747	120.422	105.462	135.683	3,8
2	İrlanda	686	1.704	14.087	61.353	62.012	99.152	7,0
3	ABD	1.179	5.609	24.342	48.570	56.763	69.288	2,8
4	Danimarka	1.229	3.846	27.011	64.322	53.255	67.803	2,5
5	Katar	1.398	3.247	14.124	80.234	63.039	61.276	4,3
6	Finlandiya	396	2.716	25.485	53.773	42.802	53.983	2,1
7	Kanada	520	4.520	21.768	46.711	43.596	52.051	2,4
8	Almanya	0	3.192	23.358	45.613	41.103	50.802	2,2
9	İngiltere	204	2.650	19.901	47.549	45.405	47.334	2,4
10	Fransa	0	3.169	21.675	45.519	36.653	43.519	2,0
11	Japonya	0	2.272	28.915	39.876	34.961	39.285	1,4
12	İtalya	955	2.306	21.957	40.945	30.242	35.551	1,6
13	İspanya	396	1.362	14.812	35.511	25.742	30.116	2,0
14	Suudi Arabistan	345	1.178	7.883	20.078	20.628	23.586	3,0
15	Yunanistan	0	1.652	10.188	32.128	18.084	20.277	2,0
16	Çin	90	119	333	3.468	8.016	12.556	37,7
17	Dünya	235	880	4.426	9.490	10.232	12.263	2,8

18	Rusya	345	0	3.490	11.635	9.313	12.173	3,5
19	Türkiye	509	456	2.736	10.941	11.006	9.587	3,5
20	Hindistan	82	119	303	999	1.606	2.277	7,5

Tablo 2: Kişi Başına Düşen Yurtiçi Gayri Safi Hasıla (Dolar) (WB, .

2014 yılında kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılayı yaklaşık yirmi dört bin ABD dolarına çıkararak Rusya, 2015 yılında bütçesinin yaklaşık %35'ini savunma sanayi ve milli güvenliğe ayırmıştır. Bu yeni silah ve teknolojilerin geliştirilmesi ve ordunun modernize edilmesi süreci için kritik bir karardır. 2014 yılında Ukrayna toprağı olan Kırım'ın ilhak edilmesi Batı ile ilişkileri negatif etkilemiş, petrol fiyatlarının düşmesi ve uygulanan ambargolarla ülke ekonomisinde problemler başlamıştır. Her ne kadar yaptırım ve baskı uygulansa da Rusya mevcut potansiyeli ile dış baskılara karşı dirençli bir ülkedir. Geline aşamada ekonominin diğer alanlarında olmasa da petrol ve doğalgaz kaynaklarını elinde tutması yanında dünyaya silah ihraç eden ve geliştiren küresel bir güç olarak yerini korumaktadır (Kemaloğlu, 2016).

Soğuk savaş sürecinde ekonomik ve teknolojik olarak geride kalmış Doğu Bloku ülkeleri, ucuz iş gücünün ve doğal kaynakların bol olduğu ve pazar olarak geniş potansiyeller barındırdıklarından, batı sermayesi için büyük fırsat ortamı oluşturmuşlardır. Soğuk savaşın bitimi ile oluşan barış ortamı, gelişmiş dünyanın refahından faydalanmak isteyen Doğu Bloku ülkelerini dünya ticaretinin içine çekmiştir. DTÖ'nün hayata geçirilmesi ile kolaylaşan ticaret ve küresel sermayenin daha fazla kazanma misyonu, bahsi geçen fırsatları herkes için bir kazan kazan sürecine dönüştürmüştür.

Batı sermayesinin üretim faktörlerini Çin'e kaydırması, bu ülkenin rekor büyüme oranları ile ekonomik olarak gelişmesine zemin hazırlamış ve sahip olduğu ve uyguladığı üretim politikaları ile her alanda üretim yeteneği kazanmıştır. Bu durum dünyanın hemen her bölgesinde, düşük maliyetli ürünler nedeniyle refah artışına neden olmuştur. Dünya Bankası tarafından desteklenen Dünya Entegre Ticaret Çözümü (WITS) verilerine göre hazırlanan ve Tablo 3'te 2020 yılı dünya ticaretinde fazla veren ülkelerin bilgileri Tablo 4'te aynı yılda ticaret açığı veren ülkelerin bilgileri yer almaktadır. Bu bilgilere göre Çin, yıllık yaklaşık bir trilyon dolar gibi bir dış ticaret fazlası elde ederken, ABD tam tersine yaklaşık bir trilyon dolar dış ticaret açığı vermektedir. Çalışmanın önceki sayfalarında yer alan ve Şekil 2'de gösterilen yıllık gayri safi yurtiçi hasıla büyüme grafiğine bakıldığında hem Çin hem de ABD'nin istikrarlı bir büyüme gösterdikleri görülmektedir. Ancak Çin, büyümesini dış ticaret fazlası vererek

başarıırken, ABD dış ticarete açık vererek sağlamakta, bu da hormonlu bir büyümeye işaret etmekte ve ileride ekonomisinin büyük problemlere girebileceği izlenimi vermektedir.

Tablo 3'te Çin'in dünya ihracat pazar payının yaklaşık %16 olduğu, dış ticaret açığı veren ülkelerin yer aldığı, Tablo 4'te gösterilen ABD'nin dünya ihracat pazarındaki payının ise %8 olduğu görülmektedir. 2020 yılı verilerine göre diğer küresel güç Rusya'nın yaklaşık yüz on üç milyar dolar ile dış ticaret fazlası veren ülkeler arasında yedinci sırada yer aldığı görülmektedir.

2020 YILI DIŞ TİCARET FAZLASI VEREN ÜLKELER (MİLYAR DOLAR)						
SIRA NO	ÜLKE	DIŞ TİCARET FARKI	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT PAYI (%)	İTHALAT PAYI (%)
1	Çin	973.979.774	2.681.372.824	1.707.393.050	15,57	10,01
2	Almanya	199.485.051	1.288.732.212	1.089.247.161	7,48	6,38
3	Japonya	181.126.687	719.838.385	538.711.698	4,18	3,16
4	Kore	162.684.174	579.447.361	416.763.188	3,36	2,44
5	İrlanda	129.964.653	212.413.155	82.448.501	1,23	0,48
6	Malezya	129.521.153	328.295.688	198.774.535	1,91	1,16
7	Rusya	113.654.589	328.387.402	214.732.814	1,91	1,26
8	Meksika	96.815.798	444.615.325	347.799.527	2,58	2,04
9	İtalya	80.036.407	487.119.013	407.082.606	2,83	2,39
10	Brezilya	77.871.916	233.962.485	156.090.569	1,36	0,91
11	Tayland	76.023.222	260.361.722	184.338.501	1,51	1,08
12	Avustralya	71.156.498	263.620.063	192.463.565	1,53	1,13
13	Vietnam	67.815.952	350.963.342	283.147.390	2,04	1,66
14	Endonezya	49.725.898	187.399.427	137.673.529	1,09	0,81
15	Güney Afrika	41.528.024	111.016.208	69.488.184	0,64	0,41
16	S. Arabistan	39.769.562	169.736.657	129.967.095	0,99	0,76
17	İsviçre	33.577.259	316.094.959	282.517.700	1,84	1,66
18	Katar	27.411.746	55.809.338	28.397.592	0,32	0,17
19	Şili	19.616.044	76.365.693	56.749.650	0,44	0,33
20	Arjantin	18.905.245	58.926.152	40.020.907	0,34	0,23
21	Irak	17.625.709	64.769.922	47.144.213	0,38	0,28
22	Angola	16.559.441	23.975.222	7.415.781	0,14	0,04
23	Kuveyt	14.986.404	43.991.733	29.005.329	0,26	0,17
24	Peru	12.934.165	46.205.967	33.271.803	0,27	0,2
25	Çek Cumhuriyeti	11.851.727	164.141.062	152.289.334	0,95	0,89
26	İsveç	9.144.361	144.945.197	135.800.836	0,84	0,8

27	Guena	7.347.201	12.086.204	4.739.004	0,07	0,03
28	Slovakya	7.148.484	82.333.754	75.185.270	0,48	0,44
29	Türkmenistan	7.006.158	10.239.886	3.233.728	0,06	0,02
30	Macaristan	6.569.695	114.450.667	107.880.972	0,66	0,63

Tablo 3: Dış Ticaret Fazlası Veren Ülkeler-2020 (WITS, 2022)

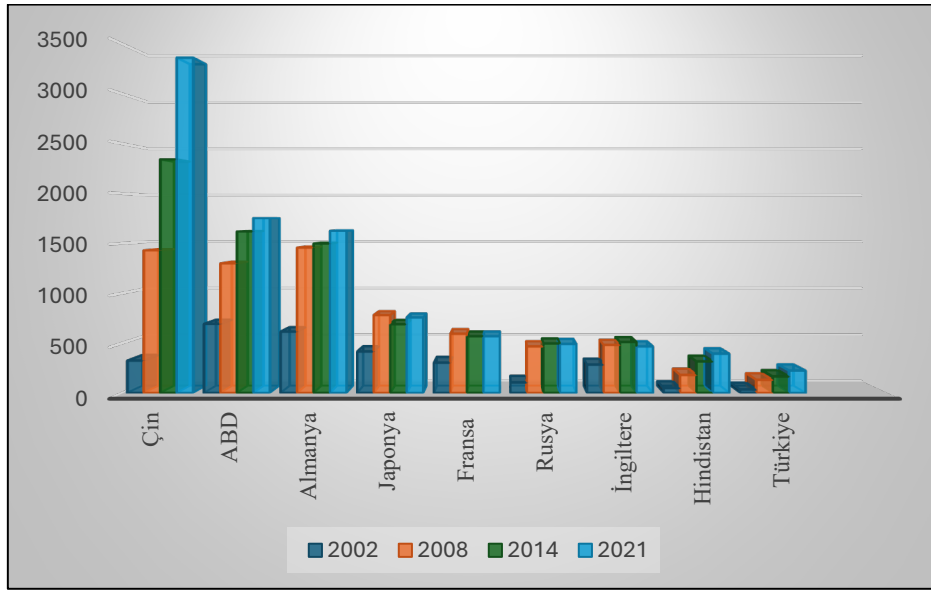
SIRA NO	ÜLKE	DIŞ TİCARET FARKI	İHRACAT	İTHALAT	İHRACAT PAYI	İTHALAT PAYI
1	ABD	-922.268.678	1.381.332.898	2.303.601.575	8,02	13,5
2	İngiltere	-244.287.444	360.769.172	605.056.616	2,09	3,55
3	Hollanda	-71.616.990	471.011.902	542.628.893	2,74	3,18
4	Fransa	-57.837.963	489.836.279	547.674.241	2,84	3,21
5	Singapur	-43.437.444	242.701.258	286.138.702	1,41	1,68
6	Mısır	-41.536.848	28.649.521	70.186.369	0,17	0,41
7	Hindistan	-36.878.452	256.121.842	293.000.293	1,49	1,72
8	Türkiye	-34.136.406	154.686.962	188.823.368	0,9	1,11
9	Panama	-29.797.118	5.150.244	34.947.363	0,03	0,2
10	Filipinler	-29.059.059	87.211.387	116.270.445	0,51	0,68
11	Belçika	-24.792.241	328.104.307	352.896.548	1,91	2,07
12	Polonya	-23.702.464	241.747.956	265.450.420	1,4	1,56
13	Yunanistan	-23.039.846	30.877.117	53.916.963	0,18	0,32
14	Pakistan	-22.535.133	22.387.858	44.922.991	0,13	0,26
15	Romanya	-17.102.219	70.514.857	87.617.075	0,41	0,51
16	İran	-14.699.925	12.617.616	27.317.541	0,07	0,16
17	Portekiz	-13.889.354	59.529.428	73.418.783	0,35	0,43
18	İsrail	-13.095.747	53.834.705	66.930.452	0,31	0,39
19	Cezayir	-12.973.151	21.054.389	34.027.540	0,12	0,2
20	Hırvatistan	-12.371.941	14.177.769	26.549.710	0,08	0,16
21	Kenya	-12.205.251	5.678.493	17.883.744	0,03	0,1
22	Liberya	-11.391.115	1.042.244	12.433.359	0,01	0,07
23	Bir. Arap E.	-10.618.196	165.907.679	176.525.875	0,96	1,03
24	Malta	-10.497.871	4.116.023	14.613.894	0,02	0,09
25	Fas	-9.802.518	29.022.927	38.825.446	0,17	0,23
26	Kanada	-9.748.602	395.507.776	405.256.378	2,3	2,38
27	Yemen	-9.484.110	1.624.164	11.108.275	0,01	0,07
28	Bangladeş	-8.541.001	41.399.768	49.940.770	0,24	0,29

29	Lüksemburg	-7.900.667	15.454.566	23.355.233	0,09	0,14
30	Lübnan	-7.887.736	3.640.751	11.528.488	0,02	0,07

Tablo 4: Dış Ticaret Açığı Veren Ülkeler-2020 (Milyar Dolar) (WITS, 2022).

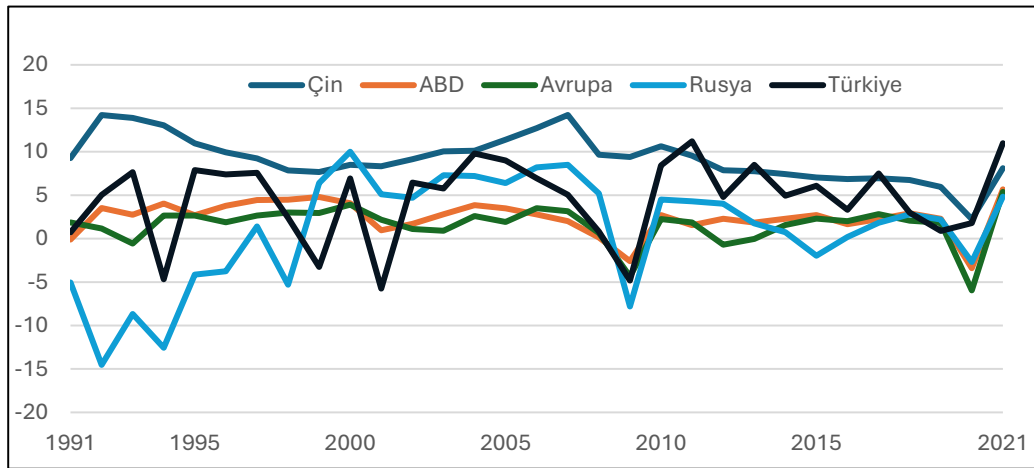
Çalışmada sadece 2020 yılı rakamlarının kullanılmasının hataya neden olabileceği değerlendirildiğinden ve fotoğrafı daha anlamlı okuyabilmek için 2002 yılından itibaren sağlıklı veriler sunan Uluslararası Ticaret Merkezi'nin verileri dikkate alınarak Şekil 3'te 2002-2021 yılları arasında bazı ülkelerin yıllara göre ihracat değişimi verilmiştir. Bu grafikte de görüldüğü üzere Çin, 2002 yılında 325 milyar dolar olan ihracatını 2021 yılında 3.361 milyar dolarlık hacme ulaştırarak en yakın rakibi ABD'nin iki katı ihracat yapmıştır.

Şekil 3: Gelişmiş Ülkelerin Yıllara Göre İhracat Değişimi (Milyar Dolar) (TRADEMAP, 2022).

Diğer yandan Şekil 3'e göre Rusya'nın durumu incelendiğinde dış ticaretini 2002'den 2008 yılına kadar hızlıca artırmış ve sonrasında stabil olarak ihracat rakamları yaklaşık aynı değerlerde kalmıştır. Rusya sanayi üretiminden daha çok petrol, doğalgaz ve doğal kaynak ihracatına odaklandığından ve ihraç ettiği ürünlerin yıllık talep miktarında büyük değişiklik yaşanmadığından ihracat rakamları belirli bir seviyede kalmıştır. Dünya Bankası verileri dikkate alınarak hazırlanan Şekil 4'te 1991 yılından 2021 yılına kadar olan sürede Çin, ABD, Rusya, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin yıllık büyüme grafiği verilmiştir. Bu tabloda Çin'in ortalama yıllık %10 gibi bir değer ile diğer ülkelere göre istikrarlı ve yüksek büyüme kaydettiği, ABD ve Avrupa Birliği'nin istikrarlı ancak ortalama %2 gibi diğer ülkelere göre düşük bir yıllık büyüme kaydedebildiği görülmüştür. Türkiye de bu tabloda gerek kendi kırılmalıkları gerekse dışsal etkiler nedeniyle dalgalı bir büyüme sergilemiştir.

Tablo ve şekillerde gösterilen verilere bakıldığında Rusya ve Çin'in dış ticaret fazlası verdikleri, Çin'in istikrarlı denilebilecek seviyede yüksek oranlı olarak büyüdüğü, buna karşın ABD'nin dış ticaret açığı verdiği ve dünya ticaretinde geride kalmaya başladığı görülmektedir. Rusya ve Çin'in elde ettikleri avantajı uluslararası politikalarda kullandıkları izlenmiş, ABD'nin geçmişte altına sabit dolar para uygulamasından vazgeçmesinde olduğu gibi bu duruma da tepki göstermesinin beklenmeyen bir durum olmadığı çok geçmeden ortaya çıkmıştır. Rusya'nın yükselişini engellemek ve eski Doğu Bloku ülkeleri üzerindeki Rusya etkisini azaltmak adına ortaya çıkan bu yeni durum, gelişmekte olan bu ülkelerin batıya yaklaşmalarına zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede Rusya açısından gerek hidrokarbon kaynaklarının Batı'ya sevki gerekse Karadeniz'e açılma stratejisi bakımından büyük öneme sahip Ukrayna'da Batı yanlısı muhalefet desteklenmiştir. Bunun üzerine Rusya tarafından Kırım ilhak edilmiş, ABD ve AB Rusya'nın bu hamlesine ekonomik yaptırımlarla cevap vermiştir. Diğer yandan "Arap Baharı" ile Suriye'deki muhalefet ABD ve Batı tarafından desteklenmiş, Rusya tarafından bunun Batı tarafından kurgulanan ve Suriye'yi Batı Bloku'na çekmeye çalışan bir adım olarak görülmüştür. Suriye, 2005-2011 yılları arasında Rusya'dan 25 milyar dolarlık silah tedariki yapmış bir ülke olarak, Rusya için büyük bir pazardır. Rusya'nın Akdeniz'e açılan kapısı konumundaki Suriye'de bulunan askeri üsleri Rusya için kritik önemdedir ve bu kazanımları kaybetmek istememiştir. Suriye rejiminin muhaliflere karşı yürüttüğü sert politikalara karşı ABD ve Batı'nın yaptırımlarına direnen Rusya, mevcut Suriye hükümetine destek sağlamıştır (Güler, 2018).

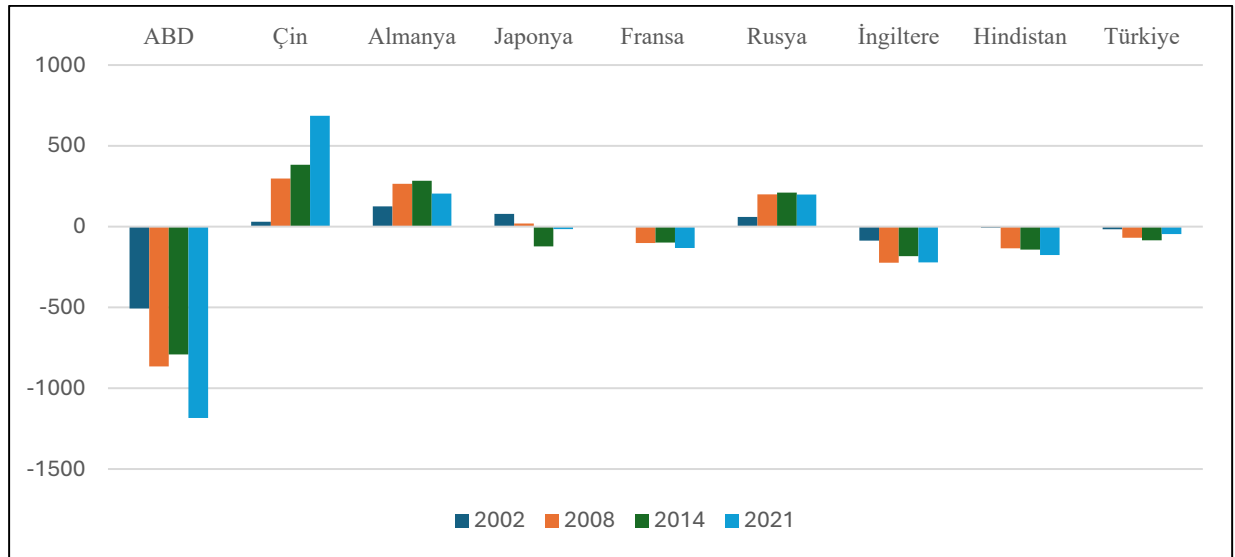
Şekil 4: Ülkelerin Yıllık Büyüme Oranları (1991-2021) (WB, 2022).

ABD ve Avrupa Birliği devletlerinin Ukrayna ve Suriye'de izlediği politikalar nedeniyle uyguladığı yaptırımlar, ticari faaliyetleri daraltmış ve Şekil 4'te görüldüğü üzere 2015 yılında Rusya'nın yıllık büyümesinde sert bir düşüş yaşanmıştır. Ancak Rusya'nın, kurulmasından

itibaren sınırlarını genişletici ve işgalci olarak atmış olduğu Kırım ilhakı adımına, öncesinde hazırlık yaptığı ve çok büyük bir hasar almadığı söylenebilir. Rusya genişlemeci politikalar izlerken ABD için büyük tehdit olarak görülen Çin küresel krizler dahil sorunlardan fazla etkilenmeden hızla yükselmeye devam etmiştir. Yapılan çalışmalarda ABD için küresel olarak en büyük tehdit kaynağının Çin olduğu değerlendirilmektedir (Arvas, 2021).

Şekil 5'te görüldüğü üzere Çin sürekli dış ticaret fazlası verirken ABD dış ticaret dengesinde sürekli açık vermektedir. Bu durumun sürdürülemez olduğu, daha önceki dönemlerde olduğu gibi küreselleşmenin ABD'yi belli bir seviyeden sonra negatif etkilediği görülmektedir.

Çin'in sağlamış olduğu ekonomik kazanç yeni alanlara yatırım yapma, dünyanın farklı bölgelerine nüfuz ederek kazanımlar elde etme, etkisini artırma, gitmiş olduğu devletlerden imtiyazlar alma, küresel şirketlerden satın almalar gerçekleştirme, borç ve teknoloji karşılığı yardım ettiği ülkeleri kendi tarafına çekme imkanlarını doğurmuştur. Uyguladığı yumuşak güç stratejisi ile ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının tedarik güvenliği için Ortadoğu ülkeleri ile ilişkiler geliştirmiş, hammadde ve barındırdığı potansiyellerle Afrika ülkelerine açılmıştır. Bu politika, Çin çıkarları doğrultusunda alınan kararlara destek veren ülkelerin sayısında artışa neden olurken bu durum doğal olarak ABD'yi rahatsız etmiştir (Vural, 2017).

Şekil 5: Ülkelerin Dış Ticaret Farkları (TRADEMAP, 2022).

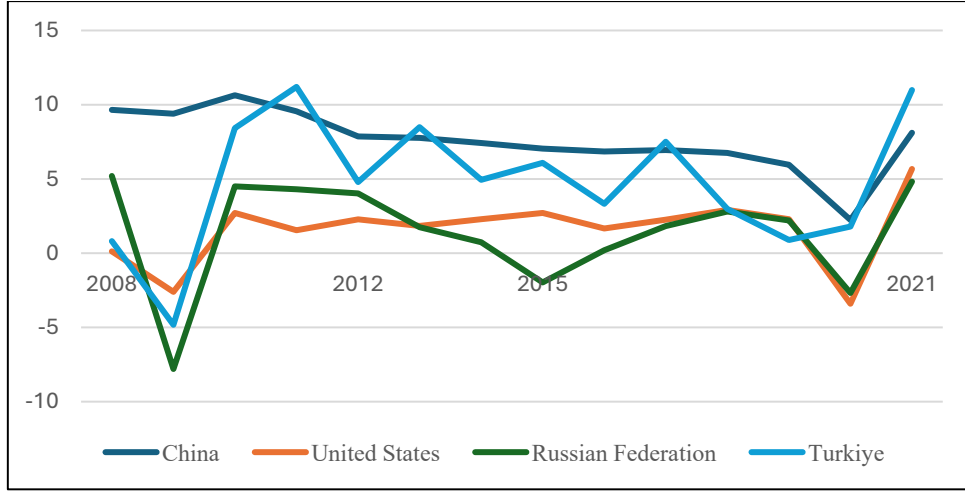
Şekil 4'te de görüldüğü gibi dönemsel değişiklikler olsa da Çin'in büyüme oranları ABD'nin hep üzerinde seyretmektedir. Bu çok da uzak olmayan bir tarihte ekonomik büyüklük olarak ABD'nin önüne geçeceğinin göstergesidir. Bu durumun ABD çıkarlarına uygun olmadığını savunan Donald Trump, mevcut ticaret uygulamalarının Çin lehine ve ABD

aleyhine olduğunu, ABD’de istihdamın artırılması için ABD dışında üretim yapan şirketlerin ABD’ye getirilerek istihdamın artırılması vaatleri ile 2016 seçimlerini kazanarak iş başına gelmiştir. ABD’nin Çin ve Çinli şirketlere uyguladığı yaptırımlarla Çin’in yükselişi engellenmeye çalışılmış, 2018 yılında karşılıklı uygulanan yaptırım uygulamaları ile çatışmanın şiddeti artmış, bu süreç küresel ticarete güven bunalımına neden olmuştur. 2018 yılı son çeyreğinde küresel ticaret %30 daralarak ticaret savaşlarının dünya ekonomisini nasıl etkileyebileceğini göstermiştir (Kaya, 2019, ss. 18-28).

ABD ve gelişmiş Batı devletleri küreselleşmenin kendi çıkarlarına olacağını, dünya barışına katkı sağlayacağını, küresel aktör olarak pozisyon kaybı yaşamayacaklarını değerlendirerek tüm dünya ekonomisinin entegre olmasını desteklemiştir. Bu amaçla IMF ve Dünya Bankasının politikalarını belirlemişler ve belli oranda bu plan işe yaramıştır. Ancak özellikle soğuk savaş sonrası hızlanan küreselleşme sürecinden en çok Çin kazanç sağlarken Rusya da enerji ağırlıklı sahip olduğu doğal kaynaklar ve stratejik ürünlerle kazançlar elde etmiştir.

Dünya Bankası verilerine göre oluşturulan Şekil 6’da ABD ve Batı’nın uygulamış olduğu politikalar sonucu ABD, Çin, Rusya ve Türkiye’nin büyümesinde meydana gelen değişiklikler gösterilmiştir. Bu tablo, aynı zamanda küresel kriz durumunda büyümelerin ne şekilde etkilenebileceğini de ortaya koymak açısından gösterge olarak değerlendirilebilir.

ABD’de başlayan ve emlak krizi olarak tanımlanan finansal krizinin dalga dalga tüm dünyaya yayılması ile küresel ekonomi negatif şekilde etkilenmiş ve bu düşüş Şekil 6’ya yansımıştır (Öztürk ve Gövdere, 2010). 2008 krizinden, küresel ekonominin daralmasına bağlı olarak ekonomisi enerji ihracatına dayalı olan Rusya ağır şekilde etkilenmiş, diğer ülkeler de bu krizden az ya da çok etkilenmişlerdir. Ancak dünyanın üretim üssü haline gelmiş olan Çin, yıllık büyüme yönüyle neredeyse hiç etkilenmeden krizi atlattı ve büyümeye başlamıştır. Geline aşamada uygulanan yaptırımlar ve krizler, Çin’in yükselişini yavaşlatsa da kalıcı olarak engelleyememiştir.

Şekil 6: Çin, ABD, Rusya ve Türkiye'nin Yıllık Büyüme Oranları (2008-2021) (WB, 2022).

Soğuk savaş sonrasında 1990'ların başından itibaren herkes için kazan kazan durumunda olan küreselleşme ve dünya ticaretinin büyütülmesi hedefi 2010'lardan itibaren ABD ve Batılı ülkeler aleyhine dönmüştür. Çin, dünyanın üretim üssü haline gelme sürecinde başlangıçta düşük teknoloji ürünler üretirken 2020'li yıllara gelindiğinde kendi teknolojisini üreten ve her kalitede üretim yapabilen, ara ürünler nedeniyle de diğer ülke ekonomileri için bağımlılık oluşturan bir güce erişmiştir. Rusya doğal kaynak temelinde ekonomisini yükseltirken Batılı ülkeleri enerji yönüyle kendine bağımlı hale getirmiştir. Her iki ülke de kişi başına düşen gelirlerini gelişmiş ülke seviyesine yaklaştırmış, ABD ve Batı tarafından yaptırımlar uygulansa da ülkeler arası bağımlılıklar nedeniyle diğer ülkeleri de negatif etkilediğinden yaptırımlar ileri seviyelere taşınamamıştır.

Güç savaşlarının devam ettiği süreçte küresel Covid-19 salgını ortaya çıkmış ve bu salgın küreselleşme bağlamında ülkelerin birbirlerine nasıl bağımlı hale geldikleri ve bu bağımlılığın olası risklerini ortaya çıkarma anlamında önemli bir göstere olmuştur. Covid-19 salgını, küreselleşmenin sadece ekonomik ve sosyo-kültürel yansımalarının olmadığını, aynı zamanda insanlığın olası bir salgın durumunda nasıl etkilenebileceğini net bir şekilde göstermiştir. Bu salgının dünyaya hızla yayılmasında virüsün bulaşma etkisi kadar küreselleşmenin ve bu bağlamda ülkeler arası seyahatin ana taşıyıcısı olan hava yollarının virüse yardım ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Covid-19 salgınının günlük hayattan çıkmaya başladığı 2022 yılı Aralık ayına ait olan ve anlık olarak dünya üzerindeki hava yolu seyahatlerini gösteren Flightradar24 uygulamasının Şekil 7'deki haritasında görüldüğü üzere anlık olarak binlerce uçağın ve milyonlarca insanın seyahat halinde olduğu görülmektedir.

Pandeminin ilan edilmesi ile dünya genelinde Covid-19 salgınına karşı küresel tedbirler alınmaya başlanmıştır. 2020 yılının başlarında virüsün yayılma şekli konusundaki belirsizlikler, hastalığın belirtileri, virüs bulaşmış kişilerin tespit edilmesi konularındaki bilgi eksikliği, bu süreçte seyahatlerin durdurulmaması ve günlük hayatın devam etmesi virüsün tüm ülkelere ve ülkeler içinde yayılmasına zemin hazırlamıştır (Budak ve Korkmaz, 2020).

Pandemi kapsamında hastalıkla mücadele amacıyla kalabalık ortamlara girilmemesi, toplu taşımanın seyrekleştirilmesi, alışveriş yerlerindeki kısıtlamalar, sanayi üretiminde düşük kapasiteli üretim uygulamaları, hammadde tedarikinde yaşanan problemler, nakliye kanallarındaki sorunlar, talep miktarındaki azalmalar ekonomileri negatif etkilemiştir (Gunsoy vd., 2021). Dünya Bankası verileri kullanılarak oluşturulan Şekil 8'deki grafikte görüldüğü üzere pandeminin etkisi ile küresel ekonomi ağır şekilde etkilenmiştir. ABD ve Çin arasında ticaret savaşları devam ederken ortaya çıkan pandemi şartları nedeniyle ülkelerin ekonomik büyümelerinde %5 civarında küçülmeler yaşanmış, en çok etkilenen Avrupa Birliği ülkeleri olmuş ve daralma 2020 yılında %-6'ları bulmuştur.

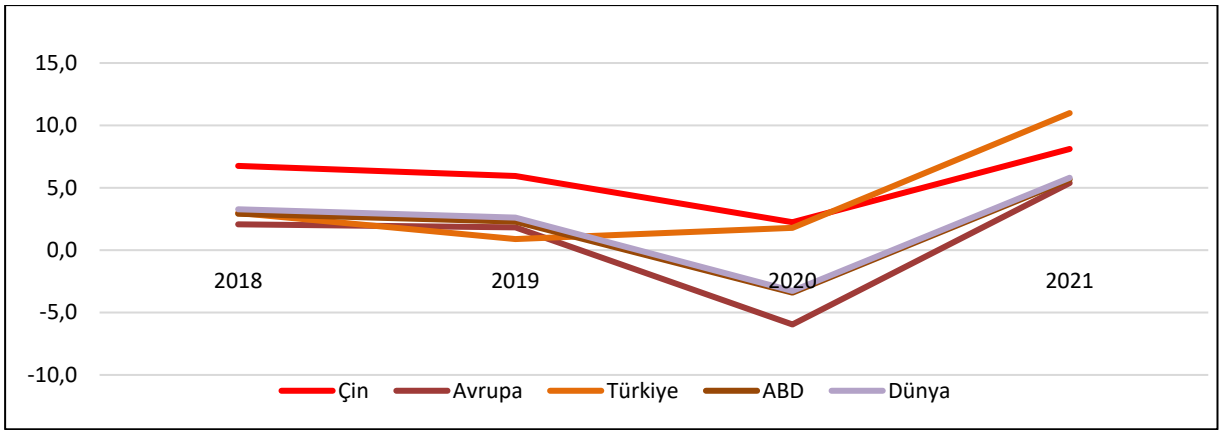

Şekil 7: Canlı Uçak Takip Haritası (FLIGHTRADAR24, 2022).

Pandemi döneminde tedarik kanallarında yaşanan sorunlar kaynaklı gıda fiyatlarında hızlı bir yükseliş yaşanmış, talepteki daralma nedeniyle petrol varil fiyatlarının 50 dolarlardan negatif fiyatlar seviyesine düşmesi ile karşılaşılması, çip üretiminin talep miktarının karşılanamamasına bağlı olarak bu ürünü kullanan sektörlerde yavaşlama ve bu sektörlerin ürün fiyatlarında hızlı artışlar görülmüş, taşımacılıkta ana unsur olan konteynır birim fiyatlarında sert yükselişler kaydedilmiştir (Sağlıcan vd., 2022). Ülkeler tarafından bütçeleri doğrultusunda pandemiden negatif etkilenen hane halklarını ve sektörleri desteklemek için nakdi ve kredi

destekleri sağlanmıştır. Bu durum parasal genişleme sonucu arzın artmamasına bağlı olarak enflasyonu doğurmuştur (Gültekin ve Taştan, 2022).

Küreselleşme sürecinde yaşanan ticaret ve güç savaşları başlığı altında Covid-19 pandemisine özel olarak değinilmiştir. Hastalıkla mücadele süreçlerinde küresel güçler ve gelişmiş ülkelerin bencil davranış sergil edikleri görülmüş, pandemi gibi tüm ülkeleri etkileyebilecek durumların uluslararası ticareti nasıl etkileyeceği, kurum ve hane halklarının taleplerinin karşılanmasında ne gibi risklerle karşılaşılacağı sorularına süreçte yaşananlar cevap olarak karşımıza çıkmıştır.

Şekil 8: Pandemi Sürecinde Ülkelerin Büyüme Grafiği (2018-2021) (WB, 2022).

Covid-19 pandemisinin etkilerinin ortadan kalkmaya başladığı dönemde, enerji ve gıda tedarik kanallarındaki gücü ortada olan Rusya, Ukrayna'ya saldırmış ve dünya ekonomisi yeni bir sınama ile karşı karşıya kalmıştır.

SSCB'nin 1991 yılında dağılmasını takiben Rusya ve Ukrayna iki bağımsız ülke olarak kurulmuşlardır. Ukrayna Rusya için stratejik konumda olup Rusya tarafından hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya aktarılmasında çok kritik bir noktadadır. Soğuk savaş sonrasında Rusya ile AB ülkeleri arasında petrol ve doğalgaz boru hatları oluşturulmuştur ve Ukrayna, coğrafi olarak bu hidrokarbon hatlarının geçtiği rotanın üzerinde yer almaktadır. Ayrıca Ukrayna, sahip olduğu limanları ve geniş deniz sınırı ile Rusya tarafından Ukrayna'nın kendi yanında yer alması halinde Karadeniz'e açılan kapısı, NATO yanlısı olduğunda Karadeniz'e çıkışı kısıtlayıcı ülke olarak görülmüştür. Diğer yandan NATO ile Rusya arasında tampon ülke konumundadır ve Rusya için Ukrayna'nın NATO safında yer alması NATO ile sınır olacağı anlamına gelmektedir. Rusya'nın hassasiyetini artıran bir başka husus da Ukrayna'nın doğu

bölgelerinde ve Kırım'da Rus nüfusun yoğun olarak yaşamasıdır ki 2000 yılından itibaren Rusya, Ukrayna konusunda özel bir hassasiyet göstermiştir (Alptekin, 2022, ss. 164-204).

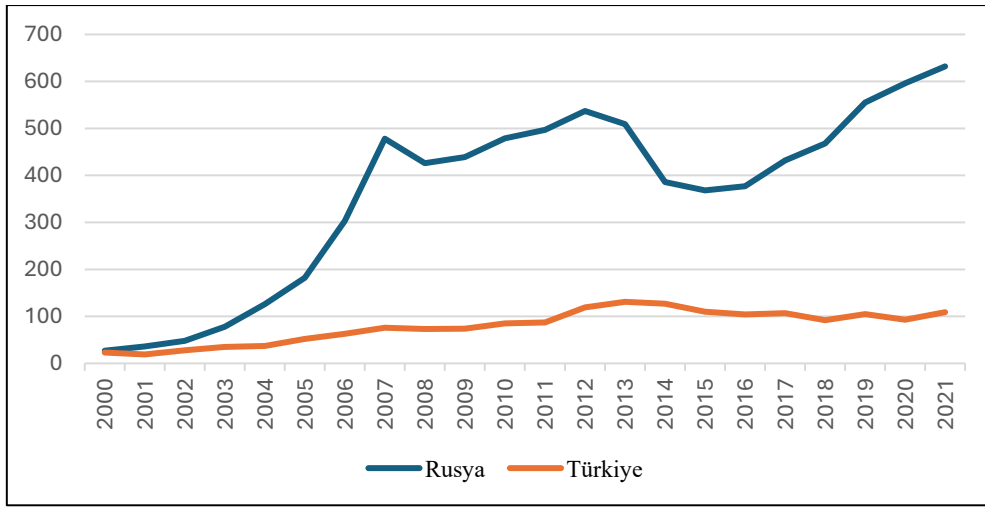
Kuruluş tarihlerinden itibaren AB ve ABD, Rusya ve Ukrayna ile özel olarak ilgilenmişler; ekonomik problem yaşayan her iki ülke ile karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler kurmuşlardır. Rusya kendi kaynakları ve Türk Devletleri'nden satın aldığı gazı kurulan boru hatları ile Batı'ya satmış, bunun karşılığında ekonomik olarak rahatlamıştır. Ukrayna da Batı'nın desteği ile Rusya'nın etkisinden kurtulmaya çalışmış ancak Rusya'nın bu konudaki katı uygulamaları nedeniyle başarılı olamamıştır. Enerji ihtiyacı yönüyle Rusya'ya bağımlı olan Ukrayna oluşturulan krizlerle rahat bir nefes alamamış, 2013 yılında Rusya yanlısı hükümetin AB üyeliğinden vazgeçmesi protestolarla karşılanmış ve Batı desteği ile hükümet yıkılmıştır. Rusya yanlısı hükümetin yıkılması, daha önceden Rusya tarafından hazırlıkları yapılan Kırım ve doğu bölgelerinde protestolarla karşılanmış, yapılan referandumla Kırım ve Donbass Ukrayna'dan ayrılma kararı almıştır. Bunun üzerine Kırım, Rusya tarafından ilhak edilmiş ve fiili durum halen devam etmektedir (Samedov, 2022, ss. 124-129).

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında Rusya'ya karşı yaptırımlar uygulanmış ancak AB ile olan ekonomik ilişkiler nedeniyle yaptırımlar Rusya'yı caydıracak seviyede olmamıştır. Bunun yanında AB Ukrayna'yı ekonomik olarak desteklemiş, AB'ye ve NATO'ya katılımı konusunda destekleyici olmuştur. Rusya için kırmızı çizgi niteliğinde değerlendirilen bu hamleler karşılıklı sürtüşmeleri yükseltmiş, artan gerilim sonucu Rusya kademeli olarak askeri tehdidini artırmıştır (Ülger, 2022). Aradaki sorunların aşılabilmesi sonucu 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya Ukrayna'ya saldırmıştır.

Rusya'nın en fazla ticari ilişkisi olduğu ülkeler sırasıyla Çin, Almanya, Hollanda, ABD, Beyaz Rusya ve İtalya olup başlıca ihraç ettiği ürünler petrol, doğalgaz, yakıt, metaller ve kimyasal ürünler olarak sıralanabilir. İthal ettiği ürünlere bakıldığında ilaç, telefon, elektrikli cihazlar, kimyasal ürünler, makine ve ekipman, otomobil, gıda ve tarım ürünleri olarak görülmektedir. 252 milyar dolarlık ithalat yaparken 435 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmektedir ve yıllık 180 milyar doların üzerinde dış ticaret fazlası vermektedir (MFA, 2022). Rusya, Kırım'ı ilhakını takiben kendisine uygulanmış olan ekonomik yaptırımlara rağmen dış ticaret dengesinde 180 milyar dolar fazla vermeyi başarmıştır. Petrol, doğalgaz, kömür gibi fosil yakıtları Rusya ihracatının %54'ünü oluşturmakta olup alternatif pazarlar ve sözleşmeler dikkate alındığında, mümkün görülmemekle birlikte bu ürünlerden hiç ihraç etmemiş olsa bile dış ticaret açığı minimum düzeyde kalacaktır (Namazov, 2020).

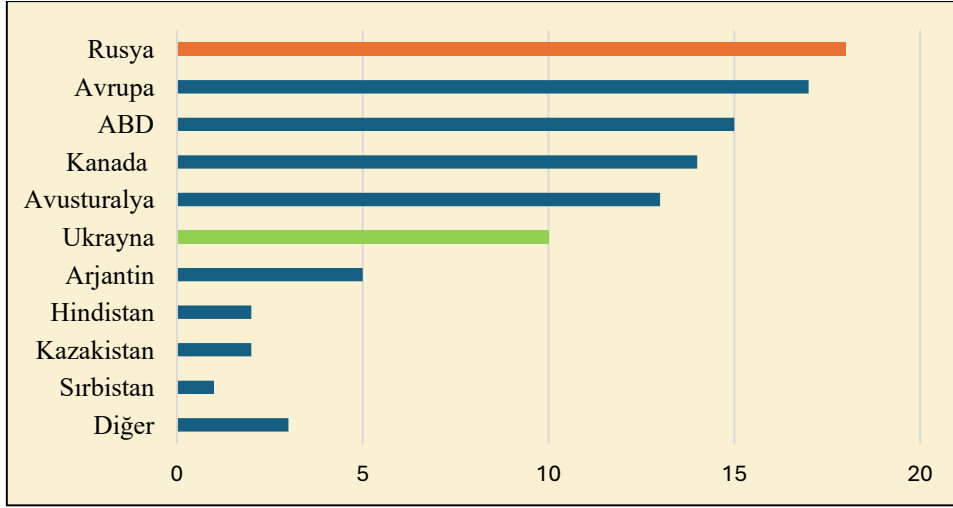
Dünya Bankası verilerine göre oluşturulan Şekil 9'daki grafikte, Rusya'nın 2000'li yıllardan itibaren 27 milyar dolar olan döviz rezervini hızla artırdığı görülmektedir. 2008 yılına kadar enerji fiyatlarındaki yükselmelerin sağladığı destek ve oluşturduğu dış ticaret dengesi ile döviz rezervlerinde sert bir yükseliş görülmüştür. 2008 yılında görülen kriz Rusya'yı da etkilemiş, döviz rezervlerinde bir miktar azalma görüldükten sonra krizin etkilerinin hafiflemesi ile tekrar yükselişe geçmiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrası maruz kaldığı yaptırımlar nedeniyle döviz rezervleri tekrar azalmaya başlamış daha sonra hızlıca toparlanarak 2021 yılı itibariyle 632 milyar dolara yükselmiştir (WB, 2022).

Şekil 9: Rusya ve Türkiye'nin Döviz Rezerv Değişimi (WB, 2022).

Döviz rezervlerindeki değişimi gösteren grafiğe bakıldığında, Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhakı öncesinde rezervlerini yükselttiği gibi Ukrayna'ya saldırı öncesinde de saldırının olası sonuçlarını öngörerek karşılaşılabileceği ekonomik zorluklar için döviz rezervlerini yükselttiği söylenebilir.

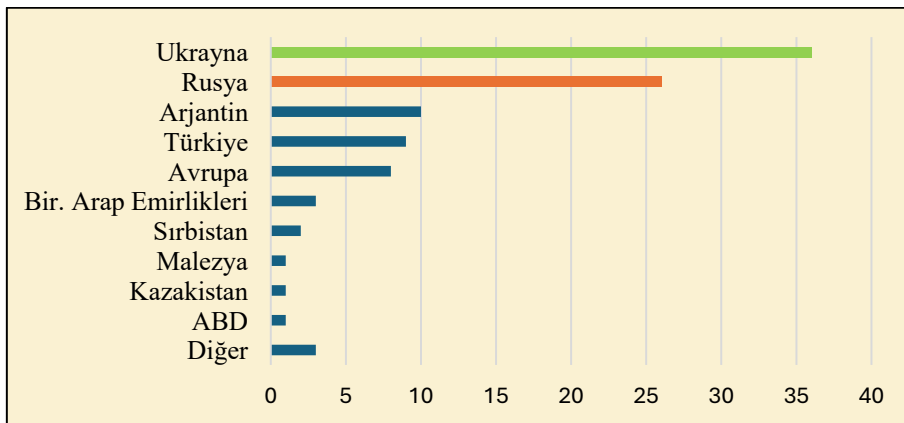
Rusya, tarım ürünleri konusunda da küresel bir oyuncudur. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food And Agriculture Organization of The United Nations-FAO) tarafından hazırlanan "Ukrayna ve Rusya Federasyonu'nun Küresel Tarım İçin Önemi Piyasalar ve Mevcut Çatışmayla İlişkili Riskler" raporundan alınan verilere göre Rusya ve Ukrayna'nın tarım ürünleri yönüyle önemleri incelenmiştir. Söz konusu rapora göre oluşturulan Şekil 10'da her iki ülke tarafından dünya piyasasına arz ettikleri buğday, Şekil 11'de ayçiçek yağı gösterilmiştir.

Şekil 10: Buğday İhraç Eden İlk 10 Ülke (2021 Yılı İhraç %) (FAO, 2022).

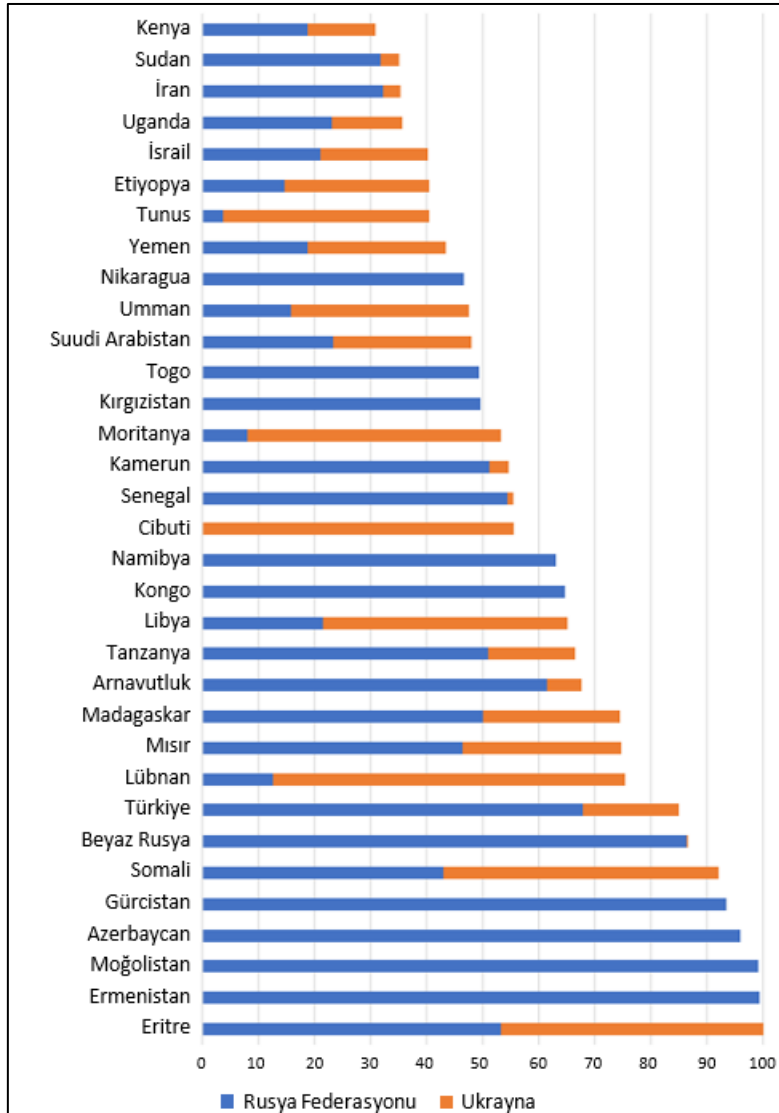
Buna göre Rusya'nın, dünyanın %18'lik payı ile en fazla buğday ihraç eden ülkesi konumunda olduğu, altıncı sırada yer alan Ukrayna'nın ise %10'luk bir pazar payına sahip olduğu görülmektedir. Şekil 11'de gösterilen dünya ayçiçek yağı pazar paylarına bakıldığında her iki ülkenin toplamda %63'lük bir değere sahip oldukları görülmektedir. Diğer yandan aynı raporda, tarım için kritik önemde olan gübre pazarında da Rusya'nın büyük bir oyuncu olduğu, N, P ve K grubu gübre tiplerinde %15-%25 arasında pazar payına sahip olduğu görülmektedir (FAO, 2022).

FAO'nun raporunda Rusya ve Ukrayna'nın arpa, mısır, kanola tohumu ve kanola yağı ihracatında da önemli yere sahip oldukları belirtilmektedir. Aynı raporda buğday ithalatı yönüyle Rusya ve Ukrayna'ya bağımlı olan ülkelerin bağımlılık oranları verilmiş olup bu oranlar Şekil 12'de gösterilmiştir.

Şekil 11: Ayçiçek Yağı İhraç Eden İlk 10 Ülke (2021 Yılı İhraç %) (FAO, 2022).

Rusya ve Ukrayna'nın FAO raporuna göre dünya buğday pazarında toplamda %28'lik paya sahip olmaları, burada yaşanabilecek herhangi bir tedarik sorununda, arz-talep dengesinin bozulması nedeniyle, dünya pazarında buğday fiyatların yükselmesi beklenen bir durum olacaktır. Netice itibariyle Rusya, Avrupa'nın en büyük doğalgaz tedarikçisi, petrol sağlayıcılarından biri, tarım yönüyle temel gıda olarak değerlendirilen buğdayın en büyük ihracatçısı, dış ticaret fazlası veren ve dünyadaki en büyük döviz rezervlerinden birine sahip olan ülke olarak Ukrayna'ya saldırmıştır. Görüldüğü gibi Rusya sadece enerji konusunda güçlü olan bir ülke değildir, aynı zamanda tarım ürünleri ve gübre konusunda da küresel bir aktördür. Bunun yanında dış ticaret fazlası veren, dışa bağımlılığı düşük olan ve ikame kanalları bulunan, girişeceği operasyonlar öncesinde gerekli ön hazırlıkları yaptığı izlenimi veren ve nükleer gücü olan bir ülkedir. Dolayısıyla Rusya, çıkarları doğrultusunda küresel güçleri karşısına alabilecek şekilde adımlar atabilir ve kendisine karşı uygulanacak olası karşı hamleler için oldukça dirençli bir görüntüdedir.

Şekil 12: Buğday İthal Eden Ülkelerin Rusya ve Ukrayna'ya Bağımlılık Oranları (FAO, 2022).

Sonuç

ABD ve Batı Bloğu'nun, çıkarlarına uygun hareket edildiği sürece ve belli bir ekonomik ölçüğe gelene kadar küresel güç olabilecek ülkeleri destekledikleri, bu ülkelerin bağımsız hareket etmeleri, ekonomik ve askeri olarak tehdit haline gelmeleri halinde ABD ve Batı tarafından buna karşı önleyici hamleler geldiği görülmektedir. Bu çalışmada küreselleşme sürecinde ekonomilerin birbirlerine bağlanmasının her ülkeye aynı oranda kazanç sağlamadığı, küreselleşme sürecinin küresel güçlerin çıkarları doğrultusunda ilerlemesi halinde sorun yaşanmadığı ancak küresel güçlerin daha az kazandığı veya farklı küresel güçlerin hızla yükselmesi halinde çatışmaların başladığı, bağımlılıkların ve özellikle enerji bağımlılığının güç savaşlarında bir enstrüman olarak kullanıldığı ve küresel güce dönüşebilecek potansiyeldeki ülkelerin belirli bir ölçüğe geldiklerinde diğer güçler tarafından engelleme adımları ile karşılaşma ihtimallerinin geçmiş örneklere bakıldığında çok yüksek olduğu görülmüştür.

Rusya'nın, 2000'li yıllardan itibaren ekonomik olarak yükselmesi, askeri olarak güçlenmeye başlaması ve soğuk savaş döneminde hakimiyetinde olan ülkelere nüfuz etmeye çalışması Batı tarafından hoş karşılanmamıştır. Rusya'nın tekrar yükselmesinin önüne geçilmesi amacıyla Batı tarafından atılan adımlar, Ukrayna'da somut hale gelmiş, Batı destekli gruplar tarafından Rusya destekli hükümet yıkılmıştır. Buna karşılık Rusya Ukrayna toprağı olan Kırım'ı ilhak etmiştir. Bu tarihe kadar ekonomik olarak yükselen Rusya, Batı tarafından uygulanan ambargolarla sıkıştırılmaya çalışılmıştır.

Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynakları ve diğer ürünlerle ekonomisini büyütmesi, askeri yatırımlara ağırlık vermesi ve çevre ülkeler üzerinde etkisini sürekli artırma isteğı; Çin'in ucuz iş gücü sayesinde üretim üssü haline gelmesi ve bu sayede ekonomik olarak dünya ülkelerine nüfuz etme girişimleri, dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelmesi ve ABD dış ticaret açığı verirken Çin'in sürekli dış ticaret fazlası vermesi başta ABD olmak üzere Batı tarafından tehlike olarak görülmüştür. Bunun sonucu olarak ABD tarafından 2016 yılından itibaren Çin'e karşı ekonomik yaptırımlar hayata geçirilmiş, Rusya'nın Ortadoğu'da atmış olduğu askeri adımlar sonucu uygulanan yaptırımlar daha da ağırlaştırılmaya başlanmıştır. ABD ve Çin arasında başlatılan ticaret savaşları devam ederken ortaya çıkan Covid-19 pandemisi nedeniyle ülkeler kapanmaya gitmiş bu durum üretim ve tedarik kanallarında büyük aksamalara yol açmıştır. Özellikle Çin'de üretimin ve lojistiğın aksaması dünya ekonomisini derinden etkilemiş ve bu ülke ile yaşanabilecek sorunların dünyayı nasıl etkileyebileceğı konusunda gösterge olmuştur.

Günümüzde, Çin ve Rusya'ya uygulanan Batı merkezli yaptırımlar küresel jeopolitikte köklü değişimlerin önünü açarken, söz konusu iki ülkeyi de stratejik bir ittifaka doğru sürüklemektedir. Rusya ekonomisi üzerinde oluşan baskı ve ABD-Çin rekabetinin derinleşmesi, Çin ve Rusya'nın birbirine yakınlaşmasını hızlandırmaktadır. İki ülke ekonomi, enerji ve hatta askeri alanlarda daha yakın bir iş birliğinin olanaklarını araştırırken Batı karşılığı bağlamında "çok kutuplu adil bir küresel düzen" söylemi ortaya çıkmaktadır.

EXTENDED SUMMARY

There are many definitions about the concept of globalization. Mainly, the common point of the definitions is that countries open their markets to each other through wide and partial economic integrations and the needed resources are met from this market. Although there are evaluations that the first steps of the globalization process started with the industrial revolution, this concept came to the fore mainly after the 1980s and 1990s. Russia's economic rise since the 2000s, its military strengthening, and its efforts to influence the countries it dominated during the Cold War were not welcomed by the West. Russia's desire to expand its economy with its energy resources and other products, to focus on military investments and to constantly increase its influence on surrounding countries; China's becoming a production base thanks to its cheap labor force and its attempts to economically penetrate the world's countries, its becoming the second largest economy in the world, and China's constant foreign trade surplus while the USA has a foreign trade deficit have been seen as a danger by the West, especially the USA. . As a result, economic sanctions have been imposed by the USA against China since 2016, and the sanctions imposed as a result of Russia's military steps in the Middle East have begun to become even more severe. It is seen that the USA and the Western Bloc support countries that can become global powers as long as they act in accordance with their interests and until they reach a certain economic scale, and if these countries act independently and become an economic and military threat, the USA and the West take preventive moves against this. In this study, it is stated that the interconnection of economies during the globalization process does not provide the same gain to each country, that there are no problems if the globalization process progresses in line with the interests of global powers, but if global powers earn less or different global powers rise rapidly, conflicts begin, and addictions and especially energy addiction are used as an instrument in power struggles. When we look at past examples, it has been seen that countries that have the potential to become global powers are very likely to encounter obstruction steps by other powers when they reach a certain scale.

KAYNAKÇA

- Akın, F. (2017). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye. İş ve Hayat, 3(5), 119-135. <https://doi.org/10.9761/jasss.629>.
- Alperen, Ü. (2018). Bir Kuşak Bir Yol” Girişimi ve Çin’in Orta Asya Politikası. Bilge Strateji, 10 (19), 19-38.
- Alptekin, G. (2022). Rusya’nın Yakın Çevresini Koruma Politikası ve Soğuk Savaş İzlenimleri (2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve 2014 Ukrayna Krizi). R&S- Research Studies Anatolia Journal, 5 (1), 164–204. <https://doi.org/10.33723/rs.1034978>.
- Anadolu Ajansı. (2022). “Avro Bölgesi’nde Enflasyon Rekor Tazelerken 3 Ülkede Yüzde 22’nin Üzerine Çıktı”, Erişim: 01.10.2022. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/avro-bolgesinde-enflasyon-rekor-tazelerken-3-ulkede-yuzde-22nin-uzerine-cikti> /2699839.
- Arvas, E. A. (2021). Küreselleşme ve ABD Hegemonyası [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Ana Bilim Dalı, Karabük.
- Aslan, S. (2021). Covid-19 Salgınının Küreselleşmeye ve Ulus Devletlere Etkisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (80), 1735–1752. <https://doi.org/10.17755/esosder.888220>.
- Baygül, S. (2020). Küreselleşme ve Teknoloji Üzerine Bir Değerlendirme. International Journal of Humanities and Education, 6 (13), 395–411. <https://doi.org/10.47577/tssj.v60i1.11477>.
- BBC NEWS. (2022), “McDonald’s Restoranları Rusya’da Yeni İsmiyle Yeniden Açıldı”, Erişim: 13 Haziran 2022. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61779461>.
- Budak F. ve Korkmaz, S. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, 1 (1), 62– 79. <https://doi.org/10.35375/sayod.738657>.
- Cengiz, V. ve Karacan, R. (2015). Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik 2022 Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Sonuçları. International Journal of Economic ve Administrative Studies, 8 (15), 327–344. <https://doi.org/10.18092/ijeas.81461>.

- FAO. (2022). “The İmportance Of Ukraine And The Russian Federation For Global Agricultural Markets And The Risks Associated With The Current Conflict”. Erişim: 25 Mart 2022. <https://www.fao.org/3/cb9236en/cb9236en.pdf>.
- FLIGHTRADAR24. (2022). “Ücretsiz Canlı Uçak Takip”. Erişim: 08 Aralık 2022. <https://flightradars24.info/tr/>.
- Güler, A. (2018). Suriye ve Ukrayna Krizleri Çerçevesinde ABD Rusya İlişkileri. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (2), 296-312. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.471177>.
- Gültekin, H. ve Taştan, B. (2022). Covid-19 ve Enflasyonun Sanayi Üretim Endeksi Üzerindeki Etkisi. Journal of Economics and Administrative Sciences, 23 (3), 790–799. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.1237499>.
- Gümüş, İ. (2018). Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğu, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci. Journal of Political Administrative and Local Studies, 1 (1), 33–66. <https://doi.org/10.54427/jjisef.962973>.
- Günsoy, B.; Senyel, A.; Çabuk, S. N.; Dabanlı, A. ve Özden, M. (2021). Covid-19 Pandemisinin Avro Bölgesinde Büyüme, İşsizlik, Enflasyon ve Endüstriyel Üretim Üzerine Etkileri. Business and Economics Research Journal, 12 (4), 767–786. <https://doi.org/10.20409/berj.2021.351>.
- İncekara, A. ve Savrul, M. (2011). Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 61 (2), 3–22.
- Kahraman, M. E. (2022). Blok Zincir, Deepfake, Avatar, Kripto Para, Değiştirilemez Belirteç (NFT) ve Sanal Evren (Metaverse) ile Yaygınlaşan Sanal Yaşam. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (1), 149–162. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10429475>.
- Karakoç, S. (2009). Yeni İletişim Teknolojileri Siyasal Katılım, Demokrasi, Yönetim ve Ekonomi, 16 (2), 121-131. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.1030081>.
- Kaya, M. (2019). ABD-Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye. Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (2), 18-30. <https://doi.org/10.46236/jvosst.598111>.
- Kemaloğlu, İ. (2016). 21. Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu. Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 3 (2), 1–14. DOI: 10.16985/MTAD.2016227938

- Kılıç, M. (2021). Küreselleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Bir Uygulama İlişkisi: Türkiye için bir uygulama [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Koçakoğlu, M. A. ve Özaydın, A. (2020). Yeni Korumacılık: Ticaret Savaşı Mı? Küresel Liderlik Savaşı Mı? Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (74), 630–646. <https://doi.org/10.17755/esosder.565810>.
- Korla, F. (2022). Ukrayna Krizi Sonrasında Avrupa’da Enerji Sorunsalı: Alternatif Enerji Arz Kaynakları ve Türkiye. Journal of Economics and Political Sciences, 2 (1), 1–19. <https://doi.org/10.37880/cumuiibf.1233370>.
- Manga, M. ve Cengiz, O. (2020). BRICS-T Ülkelerinde Küreselleşme ve Beşeri Sermaye İlişkisine Yönelik Ampirik Bulgular. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 18 (2), 92–109. <https://doi.org/10.11611/yead.730909>.
- MFA (T.C. Dışişleri Bakanlığı). (2022). “Rusya Federasyonu’nun Ekonomisi”. Erişim: 15 Aralık 2022. <https://www.mfa.gov.tr/rusya-ekonomisi.tr.mfa>.
- Mırcıoğlu, D. (2021). Avrupa Birliği Enerji Politikalarının Uygulanmasında Rusya Faktörü. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 6 (1), 96-122. <https://doi.org/10.26650/B/SS10.2023.016.24>.
- Namazov, R. (2020). Rusya Federasyonu’nun Enerji Politikasının Uluslararası Politik Ekonomi Açısından Değerlendirilmesi: Putin Dönemi [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Oluç, İ. ve Güzel, İ. (2021). Küreselleşme ve Enerji Tüketimi İlişkisi: Türkiye Örnekleme. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 59, 177–196. <https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.852646>.
- Oral, C. ve Kırkıp, E. (2019). Ulaştırma Sektörünün Önemi Üzerine Kavramsal Bir Yaklaşım. Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1), 58–6.
- Öncel, P. (2020). İnternetin Ekonomi Politigi: Avrupa Birliği ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özlük, D. (2018). GATT ve Dünya Ticaret Örgütü’nün Uluslararası Politik Ekonomideki Rolü. Turkish Studies, 13 (7), 1308–2140. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13064>.

- Öztürk, S. ve Gövdere, B. (2010). Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15 (1), 377–397.
- Sağlıcan, E.; Almustafa, İ.; Çiçek, İ. ve Afacan, E. (2022). Küresel Çip Krizinin Üzerine Detaylı bir Analiz: Nedenler, Sonuçlar ve Ortaya Çıkan Fırsatlar. 24-26 Kasım 2022 ELECO Elektrik Elektronik ve Biyomedikal Mühendisliği Konferansı, Bursa.
- Samedov, N. (2022). Rusya-Ukrayna İlişkileri:1991-2021. [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, R. (2019). Sanayi Devrimi Osmanlı İmparatorluğu’nda Neden Başlamadı. Business Economics and Management Research Journal, 2 (1), 1–16.
- TRADE MAP. (2022). “TOTAL All Products”. Erişim: 11 Kasım .2022. https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1%7C792%.
- TÜİK. (2022). “Elektrik ve Doğal Gaz Fiyatları”, Erişim: 30 Eylül 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elektrik-ve-Dogal-Gaz-Fiyatlari-I.-Donem:-Ocak-Haziran-2022-45567>.
- Ülger, İ. K. (2022). Rusya’nın Ukrayna Saldırısı ve AB İçerisinde Yeniden Yapılanma Arayışları. Bilge Strateji, 13 (23), 9-17. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.20079080.v1>.
- Varlık, B. (2013). Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. Avrasya Terim Dergisi, 1 (2), 114–129. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.992>.
- Vural, A. (2017). Yumuşak Güç Stratejisi Çerçevesinde Çin’in Afrika Politikası. Avrasya Etüdler, 51 (1), 123–152. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/35351/392496>.
- WITS. (2022). “Top Exporters and Importers by Country 2020”. Erişim: 27 Kasım 2022. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/Year/2020/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country>.
- WORLDBANK (WB). (2022). “GDP Data”. Erişim: 16 Aralık 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2021&start=1990&view=chart>.
- WB. (2022). “Total Reserves”. Erişim: 07 Aralık 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/FI.RES.TOTL.CD?end=2021&locations=RU-TR&start>.

Yakut, H. (2010). Küreselleşme ve Küreselleşmenin Dünya Ticareti Üzerindeki Etkisi. [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Yirmibeşoğlu, G. ve Dinçer, F. C. Y. (2018). Uluslararası Ticaret Bağlamında Klasik Realizm, Neo-Realizm ve Neo-Liberalizm. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 3, 114-127. https://dergipark.org.tr/tr/pub/aksos/issue/39699/461744#article_cite.